

FORNLEIFASKRÁNING Í BORGARFIRÐI NORÐAN SKARSÐHEIÐAR III.

Bær í Bæjarsveit og Kleppjárnsreykir í Reykholtssdal

Elín Ósk Hreiðarsdóttir og Orri Vésteinsson

Fornleifastofnun Íslands
FS144-00122
Reykjavík 2001

Efnisyfirlit

Inngangur	4
Niðurstöður skráningar	4
Byggðasaga	6
Fornleifaskrá	9
Langholt	10
Bær	15
Varmalækur	25
Snældubeinsstaðir	29
Kleppjárnsreykir	34
Heimildaskrá	38

Kort

Bær – bæjarstæði og tún	40
Bæjarsveit	41
Snældubeinsstaðir	42
Kleppjárnsreykir	43

Inngangur

Vegna yfirstandandi skipulagsvinnu leitaði sveitarfélagið Borgarfjörður til Fornleifastofnunar Íslands um að gera fornleifaskráningu á nokkrum jörðum í Borgarfirði vorið 2000. Fyrr um veturinn hafði verið gerð skráning á Hvanneyri og næstu jörðum¹ en í maí 2000 skráðu Elín Ósk Hreiðarsdóttir og Orri Vésteinsson fornleifar í Reykholti, á Breiðabólstað, Kleppjárnsreykjum í Reykholtssdal og á Bæ í Bæjarsveit. Auk þess voru skráðir nokkrir staðir á nærliggjandi jörðum við Klappjárnsreyki og Bæ, í landi Snældubeinsstaða, Varmalækjar og Langholts. Ástæða þess var sú að hlutar af þessum jörðum eru innan þess svæðis þar sem skipulagstillögur gera ráð fyrir mögulegum framkvæmdum. Í þessari skýrslu er gerð grein fyrir niðurstöðum skráningar í Bæ og Kleppjárnsreykjum og nærliggjandi jörðum.

Skráningin var gerð dagana 22. og 23. maí 2000 og skráði Elín Ósk Hreiðarsdóttir alla minjastaði í landi Kleppjárnsreykja, Snældubeinsstaða og Langholts, flesta á Bæ en hina skráði Orri Vésteinsson sem einnig skráði staði í landi Varmalækjar. Vettvangskonnnun byggði á svæðisskráningu sem gerð hafði verið 1996² og fundust níu nýir minjastaðir við vettvangskonnnun (útihústóft í landi Langholts, túngarður, brunnur, kálgarður, útihústóft og kvíar í landi Snældubeinsstaða, túngarður og tvær tóftir í landi Kleppjárnsreykja). Einnig voru skráðar upplýsingar um þrjá nýja staði í landi Varmalækjar sem ekki voru skoðaðir á vettvangi.

Auður Sveinsdóttir og Guðrún Jónsdóttir arkítektar, sem vinna að gerð aðalskipulagstillögu, veittu góðfúslega aðgang að kortum af skráningarsvæðinu og eru þeim færðar bestu þakkir. Þá eru heimildamönnum færðar góðar þakkir fyrir ómetanlega aðstoð.

Niðurstöður skráningar

Í eftirfarandi skrá eru birtar niðurstöður fornleifaskráningar í Bæ og á Kleppjárnsreykjum. Alls voru skráðir 53 staðir, 20 í Bæ, 11 á Kleppjárnsreykjum, 14 af 21 á Snældubeinsstöðum, 5 af 23 í Langholti og 3 af 24 á Varmalæk.

Meirihluti þeirra minjastaða sem skráðir voru þessu sinni hafa orðið eyðileggingu að bráð eða 22 af þeim 43 þar sem um mannvirki var að ræða (hinir 10 staðirnir eru leiðir og

¹ Magnús Á. Sigurgeirsson og Orri Vésteinsson: *Fornleifaskráning í Borgarfirði norðan Skarðsheiðar I. Hvanneyri*, Reykjavík 2000.

vöð). Af 20 stöðum í Bæ eru 13 horfnir, þar á meðal allir á hinu forna bæjarstæði, en af þeim sem enn sjást má nefna óglögga kapellurúst þar sem lönd Bæjar, Langholts og Hvítárbakka koma saman, bæjarstæði Kálfaness þar sem miklar rústir eru og Keldur þar sem einnig eru glöggar rústir. Á hinu forna bæjarstæði Langholts sjást enn allmargar tóftir en á Þórdísarholti í landi Varmalækjar, þar sem skráðir voru þrír staðir sjást nú aðeins merki um laugina og er hún þó mjög illa farin. Af 10 stöðum sem skráðir voru á Snældubeinsstöðum eru 5 horfnir, allir á hinu forna bæjarstæði, en 3 tóftir og 2 garðlög sjást enn. Á Kleppjárnareykjum er ástandið mun betra en þar hafa varðveist a.m.k. 4 tóftir innantúns. Aðeins í Langholti og á Kálfanesi hafa varðveist gamlir bæjarhólar en ætla má að á hinum stöðunum séu þeir meira eða minna skemmdir þó líklegt sé að allsstaðar leynist mannvistarlög í jörðu þar sem byggt hefur verið öld eftir öld.

Fyrir utan minjar á bæjarstæðum og í gömlum túnnum sem yfirleitt hafa orðið illa úti í byggingaframkvæmdum síðustu áratuga eru nokkrir staðir sem tengjast nýtingu úthaga. Eitt sel var skráð, í landi Kleppjárnareykja, en stekkir – sem yfirleitt eru algengasta tegund minja í þessum hópi – voru hvorki í landi Kleppjárnareykja né Bæjar. Í Bæ var að vísu rétt, sem enn sést, og stekkur gæti hafa verið á Keldum. Minjarnar á Keldum hafa verið túlkaðar sem býli, en túnstæðið er afar lítið og má vera að aðeins sé um að ræða gerði, einhverskonar sel í heimahögum. Keldur eru eini minjastaðurinn sem er friðlýstur samkvæmt þjóðminjalögum.

Langflestir minjastaðirnir tengjast landbúnaði og eru útihús þar stærsti flokkurinn (20) Túngarðar voru tveir, einn kálgarður og einn brunnur. Með bæjarhólum (6) verða innantúnsminjar því alls 29. Skráð var eitt sel, ein rétt, einn stekkur og einar kvíar. Einnig voru skráðar tvær laugar. Þá er einn mótekjustaður og allmargar leiðir og vöð voru skráð (4). Allmargir þjóðsögustaðir og álagablettir voru skráðir, þar á meðal Grásteinn og Orrustuhóll í landi Bæjar, álög á Blundsvatni, legstaður í Þórdísarholti og svonefnt Dys í landi Kleppjárnareykja.

Af þeim stöðum þar sem enn sjást minjar koma Keldur og Kálfanes helst til greina til kynningar fyrir ferðamenn. Þar eru umtalsverðar rústir sem gaman er að skoða og báða staðina má tengja við sögu Bæjar og atburði sögu- og Sturlungaaldar á þessum slóðum. Laugin í Þórdísarholti er nú í slæmu ásigkomulagi og lítið augnayndi en með viðgerð mætti gera hana að ferðamannastað. Hennar er víða getið í fornritum og að sögn sóknarlýsingar voru í hennir hlaðnir bekkir eins og í Snorralaug.

² Orri Vésteinsson: *Menningarminjar í Borgarfirði norðan Skarðsheiðar. Svæðisskráning*, Reykjavík 1996.

Meint bænhústöft á landamótum Bæjar, Langholts og Hvítárbakka er spennandi rannsóknarstaður og gæti hentað til kynningar ef rannsókn leiddi í ljós að þar sé raunverulega um vegarkapellu að ræða.

Byggðasaga

Í skýrslum um fornleifaskráningu er yfirleitt kafli um byggðasögu en hér verður látið nægja að stikla á stóru enda ekki margt að segja um jafnlítið svæði auk þess sem þegar hefur verið ritað um það efni í skýrslu sem fylgir svæðisskráningu fornleifa í Borgarfirði norðan Skarðsheiðar.

Samkvæmt Egils sögu – sem er eina varðveitta heimildin um landnám í Borgarfirði og byggir Landnámabók á henni – var Óleifur hjalti annar landnámsmaðurinn sunnan Hvítár á eftir Grími háleyska á Hvanneyri. Óleifur bjó á Varmalæk og sonur hans Þórarinn Ragabróðir, sem var lögsögumaður um 950-970, eftir hann. Landnám Óleifs miðaðist við Grímsá að sunnan og Flókadalsá eða Geirsár að norðan. Samkvæmt því hefur Bær verið innan landnáms hans, ásamt Þingnesi, Bakka og Langholti og bæjum í Flókadal. Það er ekkert sem mælir gegn því að Varmalækur sé upphaflega býlið á þessu svæði en Bær hefur snemma orðið að miðstöð og Varmalækur fallið í skuggann af nýbýlinu. Samkvæmt Heiðarvíga sögu og Eyrbyggju bjó höfðinginn Þorsteinn Gíslason í Bæ og var veginn þar af Snorra goða og sonum hans árið 1008. Þorsteins er ekki getið í öðrum ritum og ætt hans eða afkomendur eru óþekkt og má því efast um að hann hafi raunverulega verið til, en hitt er víst að Bær hefur snemma verið tengdur við höfðingja. Á 11. öld bjó í Bæ trúboðsbiskupinn Hróðólfur og voru um það sagnir á 14. öld að hann hefði skilið þar eftir þrjá munka er hann hvarf af landi brott árið 1049. Ef það er rétt var Bær fyrsta munklífi, ef ekki klaustur, á Íslandi, en ekki varð þó framhald af þeim lifnaði. Í byrjun 12. aldar býr í Bæ Símun nokkur Jörundarson sem er talinn með þeim höfðingjum íslenskum sem hlutu prestvígslu í biskupstíð Gissurar Ísleifssonar (1082-1118). Seinna á sömu öld bjó í Bæ Högni hinn auðgi, ættsmár en vellauðugur prestur. Hann lenti í útistöðum við Þorlák helga útaf karlafari Snælaugar dóttur sinnar. Hún hafði átt barn í lausaleik en giftist síðar Þórði Böðvarssyni frá Görðum á Akranesi. Síðar uppgötvaðist að barnsfaðirinn og eiginmaðurinn voru skyldir og vildi þá hinn heilagi Þorlákur ógilda hjónabandið. Högni var hinsvegar ekki á því að láta ónýta fyrir sér svo góðan ráðahag sem tengdir við Garðamenn óneitanlega voru og snérist til varnar. Hann hafði þá nýskeð farið til Noregs og haft með sér út kirkjuvið og reist nýja kirkju í Bæ. Þar

hafði fram að því aðeins verið bænhús eða útkirkja, en Högni hefur ætlað að setja á fót alkirkju með prestskyllid. Hann missti þó sjálfur embætti og kirkjan stóð óvígð meðan deila þeirra Þorláks var óleyst. Sættir tókust þó að lokum, Snælaug og Þórður voru skilin að lögum en Högni fékk kirkjuna vígða með þeim skilmálum sem honum líkaði. Þorlákur hafði viljað að Högni gæfi kirkjunni heimalandið, þ.e. Bæ sjálfan, en Högni vildi aðeins leggja til útlönd og fór svo. Af máldaga Bæjarkirkju frá 14. öld sést að þessi lönd voru Kálfanes, Steðji og Múli (Múlakot). Þó að Snælaug og Þórður yrðu að skilja áttu þau þrjá syni sem allir urðu höfðingjar í Borgarfirði á 13. öld: Þorleifur í Görðum, Markús á Melum og Böðvar í Bæ. Böðvar tók við Bæ af móður sinni, sennilega ekki seinna en um 1230 og mun hafa búið þar alla Sturlungaöldina til dauðadags 1264. Bær kemur nokkuð við sögu atburða á Sturlungaöld, frægastur er Bæjarbardagi 1237 þegar Sturla Sighvatsson réðst þar á Þorleif Þórðarson sem var í bandalagi með Snorra Sturlusyni, og hafði sigur, en 33 biðu bana. Eins og oftast var Böðvar í sáttahlutverki í þessari deilu og virðist hann hafa verið annálað ljúfmenni sem enga óvini átti.

Kálfaness er nokkrum sinnum getið í Sturlungu og einnig í Grettissögu og í Árna sögu biskups. Árið 1253 er nafngreindur bóndinn þar, Sigurður nokkur sem var í föruneyti Sigvarðar biskups á yfirreið um Borgarfjörð. Ekki er annað að sjá en að byggð hafi verið með blóma í Kálfanesi á 13. og 14. öld en eftir það virðist fara að halla undir fæti og í máldögum Bæjarkirkju frá 1553 og 1575 er þess getið að Kálfanes sé í eyði og mun byggð ekki hafa hafist þar á ný fyrr en um 1660 og stóð fram eftir 18. öld. Landið var þá talið heimaland Bæjar og eftir að kotið lagðist endanlega í eyði hefur jörðin verið sameinuð Bæ.

Ekki er vitað hverjir bjuggu í Bæ eða áttu jörðina á 14. og 15. öld. 1487 átti hana Einar Björnsson, sonur Björns Þorleifssonar hirðstjóra af ætt Skarðverja, og galt hana í sekt til Magnúsar Eyjólfsssonar Skálholtsbiskups ásamt Langholti og Hvítárþakka. Samtals voru þessar eignar metnar á 100 hundruð, og má af því ætla að Bær hafi ekki verið metinn á minna en 50 hundruð. Bær var eftir þetta eign dómkirkjunnar í Skálholti og byggð leiguliðum. Þeir voru þó oft í heldri manna tölu, eins og Jón Jónsson, sem fyrirferðamikill er í heimildum frá miðri 16. öld. Hann hafði umboð fyrir Skálholtsrekum í Hrútafirði og Bitru og var umsvifamikill í útgerð á Suðurnesjum. Hann var í flokki Daða Guðmundssonar þegar Jón Arason og synir hans gerðu aðför að Sauðfelli haustið 1550 og má af því ráða að Jón þessi Jónsson hafi verið einn þeirra sem veðjuðu á hinn nýja sið og nutu góðs af þegar nýjir ráðamenn tóku að útbýta sporslum.

Bær og þær jarðir sem tilheyrt höfðu kirkjunni þar voru seldar frá Skálholtskirkju 1885.

Kleppjárnsreykir og Snældubeinsstaðir eru yst í Reykholtssdal sunnan megin, í röð fremur landlútilla en búþægra jarða. Kleppjárnsreykir voru metnir á 12 hundruð, og mega því teljast kot, en Snældubeinsstaðir á 30 hundruð, sem er heldur stærra en meðaljörð. Þessara jarða er ekki getið í sambandi við landnám í Reykholtssdal, enda má ætla að þær tilheyri seinni stigum landnáms, þegar landi sem ekki hafði verið numið í fyrstu umferð var deilt út á milli nýrra landnema. Í Heiðarvíga sögu kemur fyrir Kleppjárn hinn gamli sem bjó á Reykjum í Reykjadal nyrðra. Hann er sagður höfðingi á þeim slóðum og var bandamaður Þorsteins Gíslasonar í Bæ. Út af nafninu hafa menn talið að Reykir þeir þar sem Kleppjárn bjó séu Kleppjárnsreykir, en auðvitað koma einnig Kópareykir og Sturlureykir til greina, og væri einkum síðastnefnda jörðin líklegust til að hafa verið höfðingjasetur. Óvíst er að mikla merkingu megi leggja í þessa frásögn Heiðarvíga sögu. Þeir borgfirsku höfðingar sem þar eru taldir eru allir óþekktir að öðru leyti og stórar líkur á að þeir séu tilbúningur höfundar. Mögulegt er t.d. að hann hafi búið til höfðingjann Kleppjárn úr bæjarnafninu Kleppjárnsreykir. Úr þessu mun þó seint fást skorið. Snældubeinsstaða er fyrst getið 1253 er Þórður Hítningur fékk þar lánaða kyndla, en um hver þar bjó er að engu getið. Snældubeinsstaðir voru alla tíð bændaeign. Að vísu er þeirra getið í mál dagabroti Melakirkju frá um 1490 en þar virðist frekar um að ræða pantsetningu fyrir skuld við kirkjuna fremur en að Melakirkja hafi raunverulega átt Snældubeinsstaði um lengri tíma. Frá 16. og 17. öld er til fjöldi jarðasölubréfa um Snældubeinsstaði, en á seinni hluta 17. aldar var jörðin komin í nokkra eignarhluta sem gengu á milli ýmissra hefðarmanna eins og títt var um jarðeignir á þeim tíma.

Kleppjárnsreykir eiga öðruvísi eignarhaldssögu. Kirkjan í Deildartungu átti hálfa jörðina um 1500 og er líklegt að svo hafi verið allt frá 12. öld. 1548 eru Kleppjárnsreykir taldir meðal konungsjarða í Borgarfirði og gæti hún hafa komist undir konung með Viðeyjarklaustursegnum – klaustrið hefur þá ekki eignast jörðina fyrr en á fyrri hluta 16. aldar. Árið 1563 gerðu konungur og Skálholtsstóll makaskipti á jörðum sínum, þannig að konungur eignaðist fjölmargar stólsjarðir á Suðurnesjum en dómkirkjan fékk í staðinn ýmsar jarðir upp um Borgarfjörð, þar á meðal Kleppjárnsreyki, sem síðan tilheyrðu Skálholti þar til stólsjarðir voru seldar í lok 18. aldar.

Fornleifaskrá

Í skráningarkerfi Fornleifastofnunar hefur hver sýsla skammstafað heiti (GK, BO o.s.fr.v.) og hver jörð hefur þriggja stafa númer. Miðað er við jarðaskiptingu eins og hún kemur fyrir í Jarðatali Johnsens frá 1847 og byggir tölusetning jarðanna á því. Skipting jarða um miðja 19. öld ræður ekki aðeins númerum í skránni heldur er miðað við hana þegar ákvarðað er hvaða jörð ákveðnir minjastaðir tilheyra. Hverjum minjastað er gefin kennitala sem er þriggja stafa númer sem hengt er við sýslutákn og jarðarnúmer (dæmi: BO-174:001). Fornleifaskrá hvernar jarðar hefst á stuttu yfirliti yfir skiptingu jarðarinnar, eignarhald hennar og matsverð, og einnig er gefin stutt lýsing á náttúrufari og búskaparaðstæðum og fjallað um sléttun túna. Þar á eftir kemur listi yfir fornleifar sem fundist hafa heimildir um.

Í skránni fær hver minjastaður eina grein og er framsetning upplýsinganna stöðluð. Í fyrstu línu hvernar greinar eru grunnupplýsingar: kennitala, sérheiti, tegund, hlutverk og hnattstaða. Á eftir kennitölu kemur sérheiti hennar ef eitthvert er og síðan tegund. Með tegundarflokkun er leitast við að skilgreina hvers eðlis fornleifin er, þ.e. hvort um er að ræða mannvirki af einhverju tagi sem enn sést, og þá hverskyns (t.d. tóft, garðlag eða varða), mannvirki sem vitað er um en er horfið (heimild, örnefni) eða fornleif sem ekki hefur verið mannvirki (álagablettur, sögustaður, nátttröll eða hellir sem hefur t.d. verið notaður sem skjól fyrir fé eða til að geyma hey í). Allir fornleifastaðir eru greindir til tegundar en hlutverk þeirra er ekki alltaf hægt að ákvarða. Á eftir hlutverki kemur hnattstaða minjastaðarins í gráðum og mínútum. Mæling hnattstöðu er gerð með GPS staðsetningartækjum og er mælt í miðju hvers minjastaðar. Áætlað frávík frá miðju er um 5 metrar að meðaltali. Þar sem getur um “heimild um...” t.d. útihús, þá er átt við að eingöngu eru til heimildir um staðinn, en minjar hafa ekki fundist á vettvangi við skrásetningu. Þó engar minjar hafi fundist, er engu að síður tekin hnattstaða staðarins ef unnt hefur verið að ákvarða hann á grundvelli fyrirliggjandi upplýsinga með um 50 metra fráviki.

Í annari línu hefst lýsing minjastaðar oftast á tilvitnun í fyrirliggjandi heimildir en síðan er staðsetningu hans lýst. Þar á eftir kemur oft lýsing á aðstæðum og síðast lýsing á mannvirkinu sjálft ásamt með öðrum upplýsingum sem við eiga.

Í næstsíðustu línu er lagt mat þá hættu sem minjastaðurinn kann að vera í. Hættustig eru eftirfarandi: 1) engin hætta, 2) hætta, og 3) mikil hætta. Gerð er grein fyrir

hver er hættuorsök hverju sinni. Þá er í síðustu línu getið heimilda ef einhverjar eru, oft með skammstöfunum, en úr þeim er leyst í Heimildaskrá aftast í skýrslunni.

Í skránni hér að neðan eru ekki aðeins þeir staðir sem skráðir voru á vettvangi heldur einnig allir þeir staðir sem vitað er um á jöðrunum Varmalæk, Langholti og Snældubeinsstöðum þó þeir hafi vekki verið skoðaðir á vettvangi.

BO-173 Langholt

16 hdr. 1707. Skálholtsstólseign. 27.8.1487 geldur Einar Björnsson Magnúsi Skálholtsbiskupi fyrir ýmsar sakir alls 240 hundraða "voru þar í þessar jarðir þar til skildar. Í fyrstu Bær í Borgarfirði og þar með Langholt og Hvítárbakki er þar liggja undir fyrir hundrað hundraða." DI VI, 603. 1.10.1487: "Vér bróðir Magnús með Guðs náð biskup í Skálholti gjörum góðum mönnum kunnugt með þessu voru opnu bréfi að vér meðkennumst að vér höfum gefið Ingibjörgu Eyjólfsdóttur systur vorri jörðina Bæ er liggur í Borgarfirði með þeim tveimur jörðum sem þar undir liggja er svo heita Hvítárbakki og Langholt sem Einar Björnsson oss fékk með greindri jörðu Bæ." DI VI, 604-605. 1931 var nýb. Laugarholt stofnað en 1947 fór Langholt sjálft í eyði og lagðist þá jörðin öll undir Laugarholt. Langholt var síðan endurreist 1962 á öðrum stað en áður.

1920: 42.508 m² = 13 2/3 dagsl. Garðar 468 m² + 1000 m² utantúns. "Með ánum eru malareyrar og valllendisbakkar. Melar eru nokkrir vestur frá Flókadalsá. Landið er víða mýrlent með smátjörnum, en harðlendara austan til. Í landinu miðju er aflangt holt. Stóð Langholtsbærinn á því sunnanverðu allt til 1947. Blautt mýrarsund var sunnan holtsins og því mjög ógreitt að komast að bænum. ... Laxveiði er góð fyrir Langholtslandi í Hvítá, en lítil í Flókadalsá." "Hæsti hóll túnsins heitir Stórhóll. Á honum eru rústir eftir bæ. Er það síðan tvíbýli var í Langholti. Hét þá þetta Syðra Langholt. Norðvestur af Stórhól er Litlihóll, og kringum hann sveigði brunngatan. Svo var harðvellisbali í landsuður frá Litlahól að fjárhúshlöðu. Þessi bali hét Húsabali, og holt upp af bænum, í átt til Stafholtseyjar, hét Hesthúshóll. Norðan við götuna heim að bænum var hvammur, Norðurhvammur, og vestan við hann Fjóshvammur [Brunnskarð á spássíu]. Syðst í túninu eru þrír grjóthólar, sem nefndir eru Smáhólar. Og að lokum: suðvesturhallinn á túninu var nefndur Fjóskinn, oft styttn í Kinn." Ö-Langholt, 2 sbr. 002-004

BO-173:001 Langholt bæjarhóll bústaður 64°38.141N 14°33.654V

Gamli bærinn á Langholti var um 1 km norðan við íbúðarhúsið sem nú stendur í Langholti. Bæjartóftin er fremur norðarlegar á holtasvæði sem þar er.

Bærinn stóð á holtasvæði sem er nú að mestu á kafi í sinu. Bæjartóftin er, ásamt tveimur útihúsum, í brekku eða holti og snýr til suðurs.

Bæjartóftin er vel gróin og ógreinileg á köflum. Vestur (suður-) hluti hennar er greinilegastur en hún verður ógreinilegri eftir því sem austar (norðar) dregur. Tóftin hefur verið um 40 X 15 m að stærð og op hennar hafa verið á norðurvegg. Hún skiptist í 7-8 hólf.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Túnakort 1920

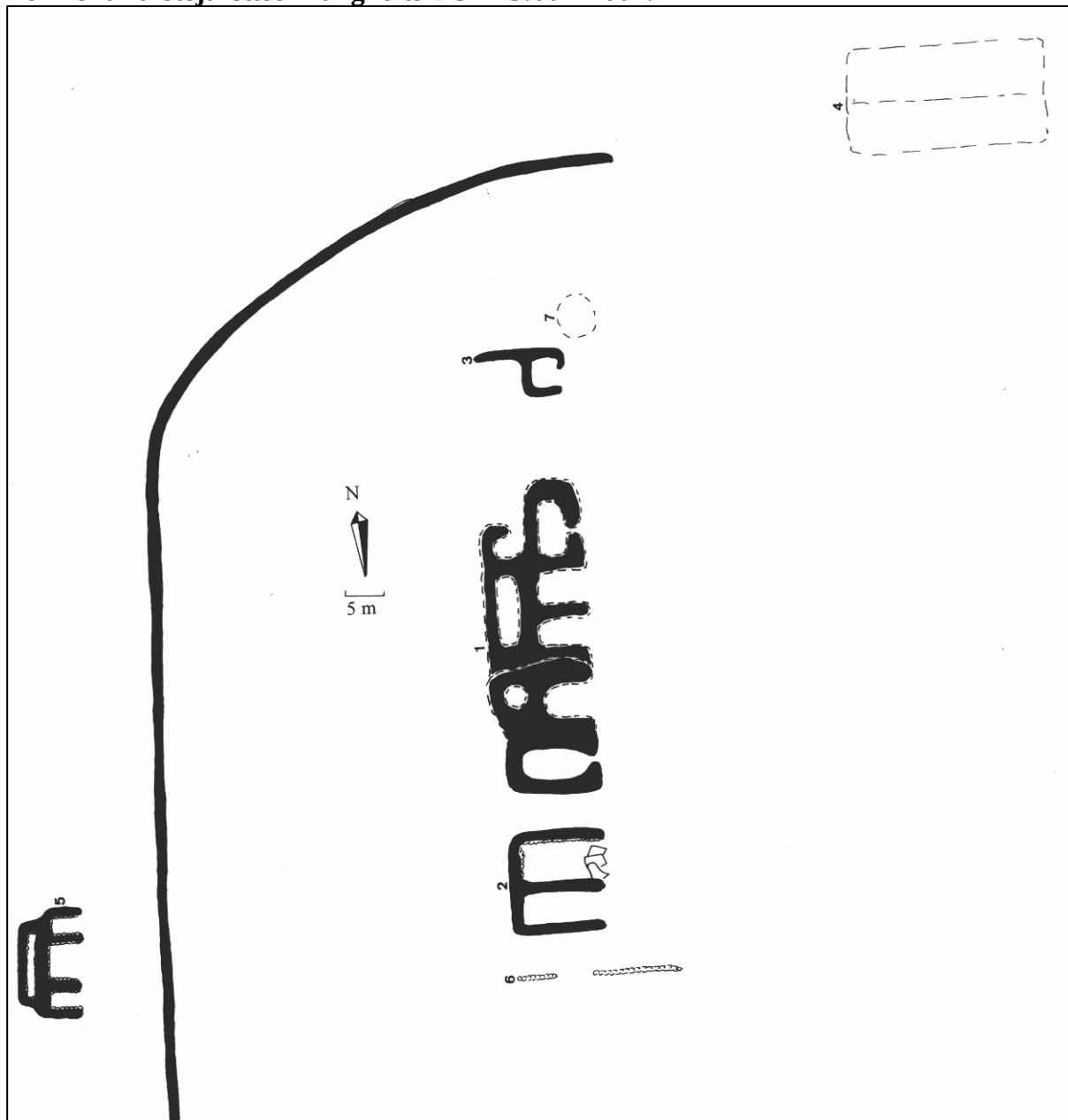
BO-173:002 tóft útihús 64°38.131N 14°33.688V

Um 5 m vestan við bæjartóftina er tóft af útihúsi sem merkt er inn á túnakort frá 1920. Það er í sömu hæð og bærinn í holtinu.

Útihúsið er á holtasvæði sem er nú að mestu á kafi í sinu.

Tóftin er um 15 X 12 m að stærð og er tvískipt. Op eru á henni til suðurs og sést í

Fornleifar á bæjarstæði Langholts BO-173:001 – 007:

grjóthleðslur að innan. Steyptar hellur liggja brotnar við op vestara hólfsins. Um 5 m vestan við er um 20 m löng hleðsla sem minnir helst á nýlegar kálgarðsleifar.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Túnakort 1920

BO-173:003 tóft útihús

64°38.147N 14°33.633V

Um 10-15 m austan (og örlítið sunnan) við bæjartóftirna er tóft af útihúsi sem merkt er inn á túnakort frá 1920. Útihúsið stendur örlítið neðar í brekkunni en bærinn.

Útihúsið er á holtasvæði sem nú er að mestu á kafi í sinu.

Tóftin hefur upphaflega verið tvískipt en norðurveggur og hluti af vesturvegg eru alveg útflattir og ógreinilegir. Tóftin er vel gróin en virðist vera 9 X 4 m að stærð. Op er á norðurhlið heila hólfsins.

Rétt suðaustan við suðausturhorn tóftarinnar er grænn hóll eða bunga sem hugsanlega gæti verið öskuhaugur.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Túnakort 1920

BO-173:004 hús fjárhús

64°38.163N 14°33.495V

Um 60 m suðaustan við 003 stendur uppi útihús úr torfi, grjóti og bárujárni. Útihús þetta er líklega það sama og merkt er rétt utan við túnjaðar á túnakorti frá 1920. Það er fast austan við túnjaðar. Húsið stendur á dragi eða hæð og er dæld á milli þess og tóftaþyrpingarinnar þar sem bæjartóftin er.

Útihúsið er á holtasvæði sem er nú að mestu á kafi í sinu.

Útihúsið er enn undir þaki. Það er hlaðið úr torfi og grjóti með trégrind og bárujárnsklæðingu. Það er þó byrjað að hrynja og er syðri hlutinn ekki alveg undir þaki. Húsið er 25 X 15 m að stærð.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Túnakort 1920

BO-173:005 *Syðra-Langholt* bæjarstæði bústaður

"Hæsti hóll túnsins heitir Stórhóll. Á honum eru rústir eftir bæ. Er það síðan tvíbýli var í Langholti. Hét þá þetta Syðra Langholt."

Heimildir: Ö-Langholt, 2

BO-173:006 heimild um brunn

"Norðvestur af Stórhól er Litlihóll, og kringum hann sveigði brunngatan."

Heimildir: Ö-Langholt, 2

BO-173:007 *Húsasíki* örnefni

"Norðan að landinu liggur Hvítá og vestan að því Húsasíkið hjá Stafholtsey, sem er hinn forni farvegur Hvítár."

Heimildir: Ö-Langholt, 1

BO-173:008 *Byrgiskelda* tóft

"Eftir [Langholtsflóa] er kelda, miklu nær Stafholtsey en Langholti, sem heitir Byrgiskelda. Hún er á vesturmörkum ins vanalega nefnda Langholtsflóa"

Björn Blöndal segir um örn. Byrgiskeldu að hann hafi helst heyrt þetta: "1) Að litla rústin, sem þarna er, bendi til, að hey hafi verið sett þarna saman á sumrum og flutt heim að Langholti á sleða á vetri. 2) að þarna hafi verið byrgi fyrir sauði. Beit er þar ágæt, fjalldrapi og brok í víðlendum flóa. Þetta þykir mér sennilegra, og má þó vera, að hvorutveggja sé rangt." AV

Heimildir: Ö-Langholt, 1; AV

BO-173:009 *Lambholt* heimild um huldufólksbústað

"Sunnanverðu við Laugarlækinn er holt, sem heitir Lambholt. Það er huldufólksbústaður."

Heimildir: Ö-Langholt, 1

BO-173:010 mannabein

"... haustið 1947 fundust bein undir kletti, innarlega undir klettunum [í Langholti] ... upp af þessum stað er einhver sá bezt gálgi, til hengingar fallinn, sem finnast gerist í héraðinu."

Ekki er ljóst af lýsingunni hversu nærri þingstaðnum á Sandatorfum þessi staður er. Ari Gíslason skoðaði beinafund þennan ásamt með KE og var beinagrindin undir kletti eða hellu - Páll Sigurðsson hefur rætt við Ara um fundinn - Svipmyndir úr réttarsögu, 152.

Heimildir: Ö-Langholt, 2

BO-173:011 *Sandatorfur* heimild um þingstað

"Ofanvert við [Kúalágar] og yfir þær eru merkin móti Bæ, og vestan við þær er graslendi nokkuð á melnum. Það heitir Sandatorfur. Það er merkilegur staður fyrir það, að þar var haldið fjögurra hreppa þing um fleiri ár. 1584-1677 er vitað um, að þar voru dæmdir dómur. Hefur þarna verið mikið um að vera, þótt ekki sjáist þess nein merki."

Björn Blöndal segir í athugasemdum við örnefnalýsingu: "Ekki skrifa ég undir, að engin merki sjáist um þinghaldið. Þar tel ég að móti fyrir dómhringnum."

Heimildir: Ö-Langholt, 3; AV

BO-173:012 gata leið

"Inn með þessum klettum [í Langholtinu] liggja götuslóðar, sem benda á talsverða umferð, enda liggja þær að Langoltsvaði á Hvítá."

Heimildir: Ö-Langholt, 2

BO-173:013 *Langholtsvað* heimild um vað

"Inn með þessum klettum [í Langholtinu] liggja götuslóðar, sem benda á talsverða umferð, enda liggja þær að Langoltsvaði á Hvítá. Langt mun nú síðan áin hefir verið farin þar. Þegar vaðið var farið, var farið út í hana um 250 metrum fyrir ofan Reiðskarð að sunnanverðu og upp langa eyri í ánni."

KK 1877: "Vil man derpå over Hvitå, nord eller vest på, har man, når mann ikke vil benytte sig af færgerne, kun ét vadested, så godt som det eneste på hele den lange å, at søge til. Det er det såkaldte Langholtsvad, der ligger kort oven for Stavholtsö, omtrent lige over for gården Langholt; vadet der dannes [308] ved, at den brede strøm her deler sig om en betydelig øre eller grund, er ganske fortrinligt. I sagaerne nævnes dette dog ikke, og må vel altså være af nyere oprindelse ..." Kaalund, 307-308.

Heimildir: Ö-Langholt, 2

BO-173:014 *Fornistekkur* tóftir stekkur

"Vestan við [Langholtstjörn], milli hennar og klettaranans, eru miklar hleðslur og rústir, heitir það Fornistekkur..."

Heimildir: Ö-Langholt, 2

BO-173:015 tóft óþekkt

"[norður af Fornastekk] er lágur klettarani, sem heitir Tjarnarklettur. Undir klettunum að vestanverðu eru rústir eftir eitthvað mannvirki."

Heimildir: Ö-Langholt, 2

BO-173:016 *Hjásetuklettur* örnefni

"[frá Tjarnarklettum er] klettalaust sund norður að á, en við hana er þar lítill klettur, sem heitir Hjásetuklettur."

Björn Blöndal segir um Hjásetuklett í bréfi frá 29.07.1979: "Þarna sat ég og bræður mínir og fleiri yfir ánum frá Stafholtsey." AV

Heimildir: Ö-Langholt, 2

BO-173:017 *Skipanes* örnefni

"[Skipanes] er heildarnafn á stóru svæði, sem nær frá Langholtstjörn niður að Skurðum og Hörðuhólahyl, upp að Melum og Svarthöfða."

Heimildir: Ö-Langholt, 3

BO-173:018 *Lestamannagötur* gata leið

"Yfir [Skipanes], frá Sandatorfum ... lágu Lestamannagötur til Langholtsvaðs; þær eru nú grasi grónar."

Björn Blöndal segir um Lestamannagötur í bréfi 29.07.1979: "Þær eru varla sjáanlegar lengur. Þær lágu í stefnu frá Sandatorfum í átt að Langholtsvaði, sem var bezta vaðið á Hvítá. Sagt er, að menn sem áttu heima sunnan Hvítár og fóru til fiskkaupa undir Jökul, hafi farið þessar götur. En fleiri fóru á Akranes."

Heimildir: Ö-Langholt, 3

BO-173:019 *Haugsendavað* heimild um vað

"Niður frá [Svarthöfða], svo sem 150 metra, var Haugsendavað á Hvítá. Göturnar að vaðinu eru horfnar, enda vaðið orðið kvikófært fyrir löngu. Þarna með ánni var sléttur bakki, sem að mestu er farinn í ána, sem þarna liggur með allmiklum þunga."

"Snorri [goði] kemr at ánni vestan fram við Haugsenda; hefir hann átta hundruð manna, en Borgfirðingar tólf hundruð ... Snorri riðr at ánni ok biðr þá selja fram vegandann. Þeir [neita] ... við sjálft lá, at þeir myndi berjask yfir um ána; en margir góðir menn áttu hlut í, at eigi skyldi svá mrgir menn berjask; riðu hvárirtveggju fram í ána. En Snorri reið fram í eina eyri, sem í var miðri ánni, ok kvað þat log, at tala þar máli sínu, sem maðr kæmisk lengst at hættulausu, ok stefndi Gesti um víg Styr's." Heiðarvíga saga, 10. kap ÍF III, 239-40. "Þeir [Snorri goði] kómusk it lengsta suðr til Hvítár, at Haugsvaði gegnt Bæ; þar var fyrir sunnan ána Illugi svarti ... Þeir Snorri goði náðu eigi at ríða suðr yfir ána ok hofðu þar frn málin, er þeir kómu framast, svá at þeim var óhætt, ok stefndi Snorri Gesti um víg Styr's." Eyrbyggja saga 56. kap, ÍF IV, 153-5

KK 1877: "I følge bonden på Langholt skulde Haugsvad være at søge oven for Langholt, kort syd for Flokedalsåens udløb i Hvítá; her er ved åbredden en lille græsflade Haugsflöt (en del af en større strækning Skipanes), der ud mod åen har haft en høj, som dog nu er helt bortreven af åen, men i hvilken man endnu i mands minde skal have fundet oldsager; og i Hvítá her ud for påviste samme hjemmelsmand stedet for et vad, hvis benyttelse af og til han fra sin ungdom mindedes, og som i følge ham kaldtes Haugsvað. Om virkelig dette "Haugsvad" er det i Eyrbyggja saga forekommende ligelydende stedsnavn, må imidlertid synes meget tvivlsomt. For det første lader Heiðarvíga s. snarest formode, at vadet har taget navn efter et punkt vest for åen (Haugsende) og ikke efter nogen høj syd (öst) for denne; for det andet passer Eyrbyggja s. udtryk "Haugsvad lige over for Bæ" kun dårlig til det nu som "Haugsvad" påviste nedlagte vadested. Men Eyrbyggja s. angivelse er rigtignok noget beynderlig; der kan egentlig ikke tænkes noget vadested ved Hvítá, hvis beliggenhed naturlig kan nagives i forhold til den noget inde i landet liggende gård Bæ; det skulde da snarest være det over Stavholtsö-flodlejet förende Kirkevad, hvis man vilde antage det for oprindeligt at have været et vad over Hvítá; - men at det i al fald næppe er noget af dem, hvorom efterretning haves, er tidligere omtalt." Kaalund, 308.

SV 1884: "Þetta vað á Hvítá er nú kallað Haugsendavað; það er skamt fyrir neðan þar sem Flókadalsá kemr í Hvítá; sunnan til við ána heitir Haugseyri; þetta er nær því gagnvart Bæ, þar sem Þorsteinn Gíslason bjó." Árb 1886, 27

Heimildir: Ö-Langholt, 3

BO-173:020 *Haugsföt* heimild um legstað

"[hjá Haugsendavaði var] með ánni ... sléttur bakki, sem að mestu er farinn í ána, sem þarna liggur með allmiklum þunga. Haugurinn, sem vaðið er kennt við, stóð á sléttum bakka nokkrum föðmum neðan við vaðið. Hann var mjög greinilegur, eingöngu gerður úr torfi, strýtumyndaður. Hann var um 4x5 m að flatarmáli og náði manni í brjóst. Áin fór með hauginn rétt eftir 1930."

KK 1877: "I følge bonden på Langholt skulde Haugsvad være at søge oven for Langholt, kort

syd for Flokedalsåens udløb I Hvitå; her er ved åbredden en lille græsflade Haugsflöt (en del af en større strækning Skipanes), der ud mod åen har haft en høj, som dog nu er helt bortreven af åen, men I hvilken man endnu I mands minde skal have fundet oldsager;" Kaalund, 308. "Við vaðið var sunnan ár eyri, sem nefnd var Haugseyri, mun alveg glötuð, og líklega er Haugsflöt, sem Kaalund talar um, öll farin í ána."

Björn Blöndal segir að flötin hafi heitið Hauksflöt og sé nú nær öll horfin í Hvítá. "Sú sögn var til hér, að sá hafi Haukur heitið, sem heygður var þarna á árbakkanum. Þar fundust forngripir. Þegar Borgfirðingar vörðu Snorra goða að komast yfir ána, er sagt, að einn úr liði Snorra hafi skotið spjóti í flokk Borgfirðinga og drepð mann að nafni Haukur." - AV

Heimildir: Ö-Langholt, 3; AV

BO-173:021 *Langholtslaug* heimild um sundlaug

Í læknum sem fellur úr hverunum við Laugarhól (Laugarlæk?) var fyrst stunduð sundkennsla í Borgarfirði og allt fram á 5. áratug 20. aldar.

Heimildir: BB II, 197

BO-173:022 tóft útihús

64°38.145N 14°33.759V

Um 10 m norðan við garðlag sem hefur verið á tünmörkum - en er þó vart meira að umfangi en undirstaða undir vírgirðingu - er útihústóft. Hún er um 60 m norðvestan við bæjartóftina.

Tóftin er á grónu klettabelti en milli þess og aðal tóftarþyrpingarinnar er dæld. Vestan við tóftina er þverhnipt en enn vestar er lág slétta.

Tóftin er 12 X 10 m að stærð og skiptist í 4 hólf. Hún samanstendur af einu, aflöngu hólfu að aftan en þremur hólfum sem snúa fram og eru með op á suðurhlið. Grjóthleðslur eru greinilegar innan í tóftinni.

Hættumat: engin hætt

BO-173:023 *Stekkjareyri* örnefni stekkur

"Þar við [síki þar sem Reykjadalssá og Flókadalssá mætast] er eyri, sem ýmist var nefnd Síkiseyri eða Stekkjareyri." segir í örnefnaskrá Bæjar.

Heimildir: Ö-Bær, 2

BO-174 **Bær**

30 hdr. 1707. Bændaeign, Skálholtsstósleign frá 1487. "... ok er þau váru at heimboði niðri í Bæ, varð fóstra Signýjar bráðdauð ok er jörðuð í Þórdísarholti; þat er skammt frá Bæ." Harðar saga, ÍF XIII, 19-20. "Þeir riðu at Eyjavaði yfir Norðurá, en at Bakkavaði yfir Hvítá, skammt fyrir Bæ ofan; riðu þeir Reykjadal ..." Laxdæla saga, ÍF V, 184. "Biðr [Gestr] Illuga [á Gilsbakka] ásjár ... biður [Illugi] hann fyrst at fara til Bæjar ok finna Þorstein Gíslason [sem hann gerir en Þorsteinn sendir hann til Kleppjárns á Reykjum, og er Gestur svo með þeim Illuga, Þorsteini og Kleppjárni til skiptis um veturinn] þó lengstum með Þorsteini, ok hófðu þeir oruggan vara á sér allan þann vetr; var hjá Þorsteini sjaldan færa en sex tigur karla um vetrinn." Heiðarvíga saga, ÍF III, 237-38. "Eigi var fleira manna heima á bæ Þorsteins en synir hans, piltr einn ok kona sú, er embættir fé. Þar eptir ríða þeir [Snorri] yfir ána, ok þá þeir kómu svá nærri, at sjá mátti gripi við bæ Þorsteins, spyrr Snorri, hvárt þeir sjái fleiri en þrjá hesta þar heima við túnit. svá sem mér sýnisk: þeir segjast eigi fleiri sjá. Þá mælti Snorri, at eigi myndi þeir mannmargir heima vera ... Þeir Snorri stíga af hestum sínum á bak við húsin; segir hann einum, er með honum var, hann skuli fara upp á skálavegginn hægra megin, því þar hefir hann spurt, at Þorsteinn liggir undir, ok segir honum at reyta þekjuna ok slíta grasit seint ok taka fast ok jafnt í, líka sem hestri biti. Maðrinn gerir svá. Þorsteinn vaknar ok kallar til smalapiltsins ok segir, hann muni of skammt hafa rekit hestana frá í gærkveldi, ok skuli hann fara at reka þá. Hann anzar at eins ok sofnar aptr. [Þorsteinn og synir hans síðan

vegnir þar á hlaðinu]. Bera þeir nú líkin saman í kos þar í túninu ... lýsa víginu á næsta bæ. ... Nú er at segja, hvat gerisk á bæ Þorsteins. Kona hans kemr heim ór seli sama dróttinsdags morgun ... riða þær nú að túngarðinum ok stíga þar af baki [sér líkin og snýr til baka]ríðr nú sem skjótast til næsta bæjar, sem heitir Kelda, ok hittir þar klerk einn, frænda sinn, sem Eldjárn hét ..." Heiðarvíga saga, ÍF III, 247-50. "Þeir kómusk it lengsta suðr til Hvítár, at Haugsvaði gegnt Bæ; þar var fyrir sunnan ána Illugi svarti, Kleppjárn inn gamli, Þorsteinn Gíslason, Gunnlaugr ormstunga ..." Eyrbyggja saga, ÍF IV, 153. "[Grettir] sá brúnt hross við túnit [á Bakka] ok fór til ok lagði við beizl, sté á bak ok reið upp með Hvítá ok fyrir neðan Bæ ok svá til Flókadalsár ok svá upp á götur fyrir ofan Kálfanes." Grettis saga, ÍF VII, 148. 1030-49: "Hinn fjórði [trúboðsbiskup] var Rúðólfur biskup, er sumir segja Úlfr hét, ok væri kynjaðr af Rúðu or Englandi; hann var xix vetr á Íslandi ok bjó á Bæ í Borgarfirði." Hungrvaka, Bsk I, 65. 1049: "En er Hróðólfur byskup fór brott ór Bæ, þar er hann hafði búit, þá váru þar eptir munkar þrír." Landnámabók (H), ÍF I, 65. f. 1118: Símon Jörundarson prestur þar; Kristni saga; Bsk I, 29. 1178-1193: Högni Þormóðsson prestur og bóndi í Bæ missir embætti vegna aðildar að hjúskaparbroti dóttur sinnar. Hann kemur með kirkjuvið frá Noregi, reisir kirkju en Þorlákr biskup vill ekki vígja. Kirkja óvígð um stund, deilt um staðarhald, heimanfylgju og tíðaoftur, þar til sættir komast á og kirkjan fær útlönd í stað heimalands en heldur jafn miklu fé. Þorlákssaga yngri, Bsk I, 284-287. 1196: "Högni prestur hinn auðgi bjó í Bæ. Hann var tengdamaður Lundarmanna og vin Þórðar Sturlusonar." Íslendinga saga, Sturl, 185. Bæjarkirkju er getið í kirknaskrá Páls biskups frá um 1200 - DI XII 10. 1229: "Hann tók fari í Hvítá og Markús Þórðarson úr Bæ." Íslendinga saga, Sturl, 322. 28.4.1237: Bæjarbardagi. "skipaði Þorleifur Þórðarson liði sínu til varnar á húsum og um kirkjugarð. Var Þorleifur á húsum þeim er eru í útnorður frá kirkju ... Jörundur hinn mikli úr Hvammi var á forskála milli húsa og kirkju ... Þeir flýðu af húsunum norður til kirkjugarðsins." Íslendinga saga, Sturl, 391. 30.12.1241: "Þeir Órækja fóru úr Reykjaholti setta dag jóla, fyrst ofan til Bæjar og léði Böðvar þeim vopna margra ..." Íslendinga saga, Sturl, 443. 1242: "En Böðvar Þórðarson bjó þá í Bæ. Hann átti Herðísi Arnórsdóttur systur Kolbeins." Þórðar saga kakala, Sturl, 477. 1252: "Þorgils gisti í Bæ að Böðvars." Þorgils saga skarða, Sturl, 589. 11.7.1255: "Þorleifur hafði verið í laugu um daginn fyrir nón og lagðist síðan til svefnis sem vanoi hans var til. Og er hann vaknaði sagði hann Böðvari bróður sínum að hann hefði dreymt margt: "Eg þóttist vera staddur hér í Bæ ..." Þorgils saga skarða, Sturl, 681. 12.7.1252: aðför Þorgils skarða og Sturlu að Böðvari í Bæ - Þorgils saga skarða, Sturl, 682-83. 1253: "[á vaði á Hvítá hlekkist Sigvarði biskupi á] en af baki rak Indriða af Rauðsgili og Sigurð úr Kálfanesi og varð þeim borgið." Þorgils saga skarða, Sturl, 614. 1273: "En er þeir [Árni biskup og föruneiti] voru komnir fram um bæinn í Kálfanesi ..." Árna saga biskups, Sturl, 788. Elsti máldagi Bæjarkirkju er frá um [1358] og þar kemur fram að kirkjan átti "Stedia lannd. kálfanes. mulalannd. afreit j Svarfartunngur. veidi j flokadälzä ad helmijnni vid Varmmlækijnni medann lannd þeirra liggur vid. enn ein vpp þadann. afreit j Suangga j skorradal. tuæuetrum nautum oc yngrum. a flokadalzheidi." Við kirkjuna áttu að vera "ij prestar oc diakn. þangad liggia ätta bæir ad tijunndum oc lysitollum." - DI III, 123-124. 1367 átti kirkjan: "stedia land. kálfanes. mulalandi. afriett j huarfsartunngur. veidi j flokadalsaa ad helminge vid warmlækinga medann land þeirra liggur vid enn ein vpp þadan." DI III, 223. 1397 átti kirkjan "Stedialand. Kálfanes. Mvllaland. Afriett j Hvarfsartunngur. Veide j Flokadalsaa ad helminge vid Warmlækinga medann land þeirra liggur med enn ein vpp þadann. Afriett j Svanga j Skorradal tvævetrum nautum oc yngrumm. Selfor j Faxadal aa Flokadalsheide." - DI IV, 191. Árið 1400 var Sigfús, einn af sveinum Gunnlaugs í Reykholti, lokkaður út af kirkjunni í Bæ í Borgarfirði og höggvinn - Lögmanssannáll, IA 286. Frá seinni hluta 15. aldar er þessi máldagi: "Þessa kirkiu hefir vigt en helgi Thorlák biskup. Hun er helgut fyst i upphafi aalzualldanda gude oc sælle guds modur marie. Petri postula. Olafi kongi. Martini biskupi. Agnete virginis. Maricij sociorumque eius. hann leggr til kirkiu [land]

í kalfanesi. stédialand oc mula. lx asaudar oc kyr xiiij. hestar fim. kirkia a afrett uppi í nordurardal oc annann meira þan er boduar gaf til. oc laxveidur í flokadalsa til motz við varmlækinga at helmingi meðan land þeirra liggur við. enn hun a ein upp þadan. hun aa oc sandascog upp til laxagotu. hun aa skog með stédialandi. oc kalgiord [svo, les kolgjörð] upp í norduraardal. hun aa afrett ungneyta tueuetra oc yngri sudur í skorradal í suanga oc þar einn skog. selfor í faxadal." - DI V, 401-402. 27.8.1487 geldur Einar Björnsson Magnúsi Skálholtsbiskupi fyrir ýmsar sakir alls 240 hundraða "voru þar í þessar jarðir þar til skildar. Í fyrstu Bær í Borgarfirði og þar með Langholt og Hvítárþakki er þar liggja undir fyrir hundrað hundraða og oftnefndur Einar kvittur um kirkjureikning í Bæ og kirkjufé og uppgjörð kirkjunnar þar." DI VI, 603. 1.10.1487: "Vér bróðir Magnús með Guðs náð biskup í Skálholti gjörum góðum mönnum kunnugt með þessu voru opnu bréfi að vér meðkennumst að vér höfum gefið Ingibjörgu Eyjólfsdóttur systur vorri jörðina Bæ er liggur í Borgarfirði með þeim tveimur jörðum sem þar undir liggja er svo heita Hvítárþakki og Langholt sem Einar Björnsson oss fékk með greindri jörðu Bæ." DI VI, 604-605. 8.1.1544: eg hefi bifalad og laugligt umbod gefit jone bonda jonssyne yfer Schalholts stadar reka sem liggur j hrutafirde og bitru j næstu .xij. manudi og aullu þui sem þar kann upp a að reka ok rekid hefur sidan j sumar vnder rietta grein og reikningskap við mic." Gissur biskup - DI XI, 285. 1544 fékk Gissur biskup "hest hia jone bonda j bæ. Skilenn epter þar lios hestur." - DI X, 360. [1544] Jtem lofad ath bíjda þess gialldz sem tilstendur af bæ uid Jon bonda þar til ath ec [Gissur bp] hefi latid giora þa bot sem ordin er a stadnum síjdan hann tók uid. Jtem bygt honum heima framuegis fyrir kugilldi er hann skal afgreida heyness umbodsmanni. og hundrad j silfri edur odrum peningum er hann skal mier greida. Jtem feck hann katrino. .iiij. hnappa að uikt uel iij lod. Jtem lient honum framuegis uikur reka og þambarauallar Reka under retta grein og reikningskap uid mig kunni þar upp að reka hulae eda stortie xij alnum og þadan af leingri." - DI XI, 366. 1547: "Jtem giefid jon bonda j bæ kuittan vm þann kirkiu reikning sem þar hefur fallit sidan honum bar fyrir að suara." Minnisgrein Gissurar biskups - DI XI, 603. Jón Jónsson í Bæ og Sturla sonur hans voru á Sauðfelli er Jón Arason og synir hans gerði aðför að Daða Guðmundssyni en voru sjálfir teknir - DI XII, 497-98. 1550: "ibidem fro Ion Ionsen j Beij met en wet smor iij angeler xlvij fadomer snerer iij alner wedmell tienestekop oc gaff ieg tijllege aff en kielle her vj alner wedmell." í sambandi við útgerð áttærings frá Galmatjörn, Fógetareikningar - DI XII, 181. 1550: "fro Ion Ionsen j Bej met vij forenger smor iij angerler xxviiij fadomer snere xxx fadomer snere till krabestheng oc gaff ieg her till tienestekop oc kelleneng viij alner vedmell." í sambandi við útgerð fjögurramannafars frá Minni Vatnsleysu, Fógetareikningar - DI XII, 183. 30.6.1551 sver Jón Jónsson í Bæ hollustueiða Kristjáni konungi þriðja ásamt öðru fyrirmenni í Skálholtsbiskupsdæmi. - DI XII, 281. 1552: "Aff Ion ij Beye for j tonde maltt l fiske." Fógetareikningar - DI XII, 434. 1553: "Thorsten Sigurdsson her ffry mand fraa Ion ij Beye." á áttæringi konungs Gauksstöðum - DI XII, 565. [1553-54] á "Kirkian j Bæ j Borgarfirde a þessar eydejarde. Backa. Kalfanes. Stedia og Mula. ... Þar liggja til kirkjusoknar með halfkirkiu vij bæer bygder." - DI XII, 666. 1575 átti kirkjan "heimaland allt. Backakot. Kalffnes. Stedia half Hrijs. eru oll thesse kot i eijde. Mulakot v. aura Landskijlld. Faxadal. og affriett i Suanga i Skoradal. tuævetrum nautum og Jngre. nauta affriett i Nordurardal. alla vejde i Flokadalsa enn halfa við Varmalækjarland. ... Jtem fastagötz c. hundrada. xxiiijc." - DI XV, 636

1707: Afrjett eigna menn jörðunni í kirkjunnar nafni fyrir naut tvævetur og yngri í Svánga í Skoradal. Gamalla nauta upprekstur í sama máta á Hellistúngur framfrá Norðurárdal. ... Laxveiði er jörðunni eignuð í kirkjunnar nafni í Flókadalsá, til móts við Varmalækjarmenn - JÁM IV, 190

Kálfanes var hjáleiga frá Bæ norðan við Hvítá sem fór í eyði á 18. öld, landið síðan nytjað frá Bæ. Nýi Bær nýb. stofnað 1935 á 1/3 úr landi Bæjar. Jaðar, garðyrkjubýli á 5 ha af landi Bæjar stofnað 1942. Laugabær nýbýli stofnað 1949 á 1/3 af landi Bæjar. Bæjarkirkja átti

ekkert í heimalandi en henni fylgdu útjarðirnar Steðji, Kálfanes og Múlakot og seinna eignaðist hún Bakkakot og hálfa Hrísa. Bær varð síðar eign Skálholts og taldist hálft Bakkakot einnig heyra til stólnum. Ítök kirkjunnar voru veiði öll í Flókadalsá nema að hálfu á móti Varmalæk, nautaganga í Svanga og á Hellistungur og selför í Faxadal

1920: 100.424 m² = 31 1/2 dagsl. Garðar 1996 m². 1877: "Gården Bær, der selv ligger forholdsvis højt, er omgivet af bløde moser og vanskelig tilgængelig." Kaalund, 306; Villtir laukar vaxa í túni á Bæ (Allium oleraceum). "Með Flókadalsá eru eyrar, en síðan taka við mýrarsund, en þá melar með dálitlu skógarkjarri syðst, þá mýrlendi austan og vestan bæjar, en í suðvesturhorni landsins eru kjarri vaxnir ásar." BB II, 173 "Jarðhiti er víða í hinu forna Bæjarlandi, eru þar laugar, og var ekkert vatnsból annað og þótti til ókosta." BB II, 196

BO-174:001 Bær bæjarhóll bústaður 68°37.348N 21°33.077V

Íbúðarhúsið sem nú stendur á Bæ er 10-20 m norðaustan við gamla bæinn sem merkur er inn á túnakort frá 1920. Þar sem gamli bærinn stóð er nú slétt hlað.

Bærinn sem merktur er inn á túnakort var 3 hæða bárujárnshús en talið er að enn eldri íbúðarhús hafi staðið á svipuðum stað.

MÞ 1909: "Í Bæ byggði Björn bóndi Þorsteinsson í sumar mikið og vandað hús. Þegar grafið var niður fyrir kjallara og undirstöður varð fyrir veggjahleðsla mikil á 3 álna dýpi; stóðu þar undirstöður á móhellu. Litlu ofar varð vart gólfskánar og hér fundust og allmargir tígulsteinar gulir að lit, fremur þunnir, en að öðru leiti svipaðir nútíma tígulsteinum að stærð. Frá því 1896 er "normal" stærð venjulegra tígulsteina í Danmörku: l. 23 sm.; br. 11 sm. og þ. 5,5 sm.; steinarnir í Bæ voru: l. 25 sm., br. 11,8 sm. og þ. 4 sm. - Því miður höfðu flestir steinarnir verið notaðir aftur í hina nýju byggingu. Steinarnir virtust vera úr fremur "mögrum" leir og naumast meira steiktir en "hálfsteiktir" á við það sem tígulsteinar gerast nú. Þessir steinar munu vera frá fyrstu tímum [41] að hér var farið að nota tígulsteina, sem mun hafa verið þegar á 13. öld; í Danmörk var farið að nota tígulstein til húsabygginga á 12. öldinni seinast og í Noregi var steikt tígulgrjót á 13. öld. Við þennan sama gröft í Bæ fannst allstór steinn, að löguninni til sporbaugsmyndaður nokkurn veginn, flatur, og sléttur að ofan; lengd 47 sm., br. 40. Í honum miðjum að ofanverðu, heldur nær öðrum enda, var stór hola eða bolli höggvinn í, nær því kringlóttur, 14 og 17 sm. að vídd efst og um 11,5 sm. að dýpt. Auk þessa bolla voru og 2 smáholur í steininn að ofan, bersýnilega höggnaðar í og voru þær um 5 sm. að dýpt. Umhverfis þær vottaði fyrir hálfhringmyndaðri rák, rauðleitri; fyrir innan þessa rák var steinninn hreinni en annarsstaðar að ofanverðu, og virðist sem hér hafi staðið t.d. stóð á steininum, fest ofan á hann með tveim typpum, er gengið hafi ofan í litlu holurnar. Stóri bollinn mun svo hafa verið hafður fyrir ljósker. - Að neðan var steinninn allvel sléttur, dálítið bungulagaður. Nokkuð virtist slegið utan úr honum til þess að laga hann til, einkum að framan. - Lagt var fyrir að flytja nokkra af tígulsteinunum og þennan bollastein til Forngripasafnsins. Steinkola hafði og fundist hér, en týnst aftur í moldina." Árb 1909, 40-41

Hættumat: hætta vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920; Árb 1909, 40-41

BO-174:002 heimild um kirkju 65°37.362N 21°33.080V

Kirkjan sem nú stendur á Bæ var vígð 1967 en kirkjan sem merkt er inn á túnakort frá 1920 stóð fram til þess tíma. Hún var timburkirkja en var rifin þegar nýja kirkjan var byggð. Eldri kirkjan stóð norðvestan við þá kirkju sem nú stendur, nálægt vesturjaðri núverandi garðs.

Síðan nýja kirkjan var byggð hefur garðurinn verið stækkaður til suðurs og lítilla til austurs. Garðurinn hefur einnig verið sléttaður. Elsti legsteinn garðsins er nú inni í kirkjunni og er frá því um miðja 18. öld. Í kirkjunni er einnig predikunarstóll úr gömlu kirkjunni og bjalla sem talin er frá 12. öld.

Hættumat: hætta vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920

BO-174:003 heimild um skemmu

64°37.354N 21°33.075V

Pakkhús eða geymsla er merkt inn á túnakort frá 1920 og stóð það á svipuðum stað (eða aðeins framar) og kirkjan er nú.

Pakkhús þetta var timburbygging og var rífið um það leyti sem núverandi kirkja var byggð, um 1967.

Hættumat: hætta vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920

BO-174:004 heimild um fjós

64°37.365N 21°33.079V

Beint norðaustan við kirkjuna var áður fjós. Það hefur verið 35-40 m suðvestan við gamla bæinn (001).

Fjósið var rífið en svæðið ekki lagað. Þetta svæði hefur nú verið úthlutað kirkjunni og mun í framtíðinni koma skógreitur á þessum stað, fast við kirkjugarðinn.

Hættumat: hætta vegna skógræktar

Heimildir: Túnakort 1920

BO-174:005 Sauðhús heimild um fjárhús

64°37.150N 21°33.048V

"Sauðaflóir dregur nafn sitt af sauðhúsunum, sem voru sunnan við gamla Bæjartúnið." segir í örnefnalýsingu. Um 160 m sunnan við gamla bæinn (001) var áður fjárhús á svipuðum stað og geymsluhús Laugabæjar stendur nú.

Grasi vaxin tún en um 8 m vestar er hnýflóttur hóll.

Hættumat: hætta vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920; Ö-Bær, 3

BO-174:006 Lambhús heimild um fjárhús

64°37.362N 21°33.075V

Um 10 m norðaustan við 004 var Lambhús. Það var á svipuðum stað og íbúðarhúsið á Bæ stendur nú.

Þar er nú steinsteypt bygging.

Hættumat: hætta vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920

BO-174:007 heimild um útihús

64°37.389N 21°33.070V

Rétt austan við norðausturhorn 006 var annað útihús samkvæmt túnakorti frá 1920.

Engin merki sjást um þetta útihús nú en grasflöt er þar sem húsið var. Hús þetta var rífið milli 1950 og 1960.

Hættumat: hætta vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920

BO-174:008 heimild um útihús

64°37.396N 21°33.047V

Um 30 m norðaustan við 007 á svipuðum stað og stór fjárhús standa nú, var áður útihús samkvæmt túnakorti frá 1920.

Nú útihús í sléttuðu túni.

Hættumat: hætta vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920

BO-174:009 heimild um fjárhús

64°37.452N 21°32.827V

Um 260 m norðaustan við gamla bæinn (001) voru áður fjárhús, samkvæmt túnakorti frá

1920. Þau voru 80-100 m suðvestan við Orrustuhól (014).

Þar sem fjárhús úr torfi og grjóti stóðu áður er nú nýrra útihús sem byggt var um 1930. Umhverfis eru sléttuð tún.

Hættumat: hætta vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1920

BO-174:010 *Gerði* örnefni

64°37.411N 21°33.109V

"Vegur liggur gegnum túnið ... neðan við hann nyrzt er kallað Gerði." segir í örnefnalýsingu. Gerðin eru 30-40 m norðaustan við kirkjugarðinn og um 80-100 m norðaustan við Nýjabæ.

Á þessum stað eru nú sléttuð tún. Garðpartur sást um 1950 og var hann notaður sem nátthagi fyrir kvígur. Nú eru geymdar ónýtar vélar á þessum stað en garðurinn er horfinn.

Hættumat: hætta vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Bær, 4

BO-174:011 *Blundsvatn* álagablettur

64°36.771N 21°34.014V

1707: "Silúng í vatninu hyggja menn ei allítinn, en veiðist ei fyrir gamalli superstition, að jafnmikið kvikfé skuli missast." segir í jarðabók Árna og Páls frá 1707. Blundsvatn er stórt vatn í Bæjarsveit og á Varmalækur land að því að sunnan og austan, Bær að norðan og Þingnes að vestan.

Heimildir: JÁM IV, 190

BO-174:012 *Grásteinn* álagablettur

64°37.413N 21°33.188V

"Vestur úr túninu, örstutt frá fjóshlöðunni, heitir Grásteinn. Hann má ekki hreyfa." segir í örnefnalýsingu. Grásteinn er um 2 m breiður steinn og er 1,4-1,6 m á hæð. Hann er um 100 m norðnorðvestan við kirkjuna, í túnjaðri. Vegur liggur að gamalli fjárhúsbyggingu austarlega í landi Bæjar og sunnan við hann er lækur. Fast sunnan við þennan læk er steinninn. Steinninn stendur í túnjaðri.

Grásteinn þessi á sér nokkra sögu. Skessa sem bjó í Skarðsheiði á að hafa verið úrill og kastað grjóti á helstu kirkjustaði í Borgarfirði, þar á meðal Bæ. Annar slíkur steinn er á Hvanneyri.

Hættumat: hætta vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Bær, 4

BO-174:013 *Smiðjuhóll* örnefni smiðja

64°37.343N 21°33.080V

"Smiðjuhóll var nærri húsinu áður fyrr, er nú horfinn." segir í örnefnalýsingu. Örnefnið Smiðjuhóll er nú týnt. Aðeins er vitað að það var nærri bænum.

Nú malarhlað og vegur og öll ummerki hólans hafa verið afmáð.

Hættumat: hætta vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Bær, 5

BO-174:014 *Orrustuhóll* örnefni

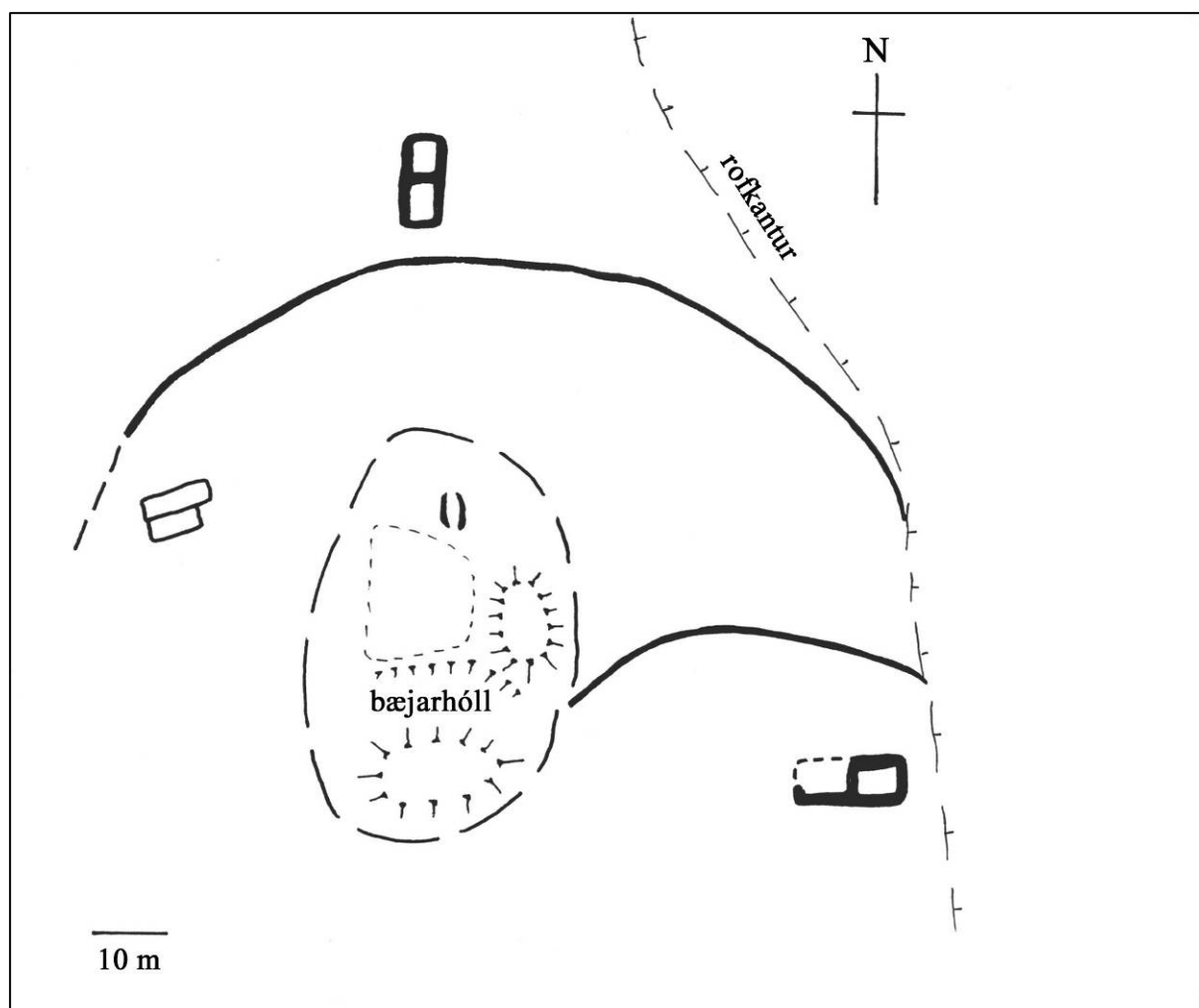
64°37.420N 21°32.927V

"Orrustuhóll var norðaustur af kirkjugarðinum, var um 2 m hár og 4-6 m að ummáli. Jafnaður við jörð 1916. Hvort þar hefur verið einhver minning um Bæjarbardaga, skal ég láta ósagt, en eitthvað hefur legið bak við þetta nafn." segir í örnefnalýsinu. Orrustuhóll var 120-130 m norðaustan við kirkju og um 10 m suðvestan við raflínustæði. Hóllinn var þar sem nú liggur vegaslóði að 009. Vegurinn liggur að hluta yfir þar sem hóllinn var og glittir enn í klettana/bjargið sem var í hólnum.

Beggja vegna vegarins er lítið, þýft svæði en síðan taka við sléttuð tún.

Hættumat: hætta vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Bær, 5

BO-174:015 Kálfnæs bæjarstæði býli 64°37.982N 21°30.137V

"Utan í Kálfnæsmelunum, á háhávaðanum fyrir ofan brekkuna, er eyðibýlið Kálfnæs. Sjást þar minjar bæjarins ... Norðan við [Kálfnæslind] er hóllinn sem bærinn stóð á, og heitir hann Bæjarhóll." segir í örnefnalýsingu. "[Kálfnæs] hefur nú bygt verið yfir 40 ár, og þó kallað Bæjarheimaland, en liggur til Reykhólts að kirkjusókn ..." - "Bygt á fornu eyðibóli fyrir innan 50 ár. Jarðardýrleiki viii c ... Torfrista og stúnga fín. Reiðingsrista nýtandi. Móskurður til eldiviðar bjarglegur. Lax og silúngsveiði engin nema í Bæjarveiðum. Landþröng mikil. Kirkjuvegur lángrur." segir í jarðabók Árna og Páls frá 1707. "Kálfnæsland afmarkast af Flókadalsá að suð- og norðvestan, en áin fellur hér í kröppum sveig, Reykjadalsá er á norðurmörkum (Klettur). Að austan er land Runna og ríkissjóðs á Stórakroppsmelum, en að suðaustan Steðjaland. Austast í landinu eru samfelldir melar, Kálfnæs- og Stórakroppsmelar, vestar er mýrlendi, en eyrar með ánum ... Byggð stóð hér fram eftir 18. öld. ... Kálfnæsbærinn stóð vestan undir melunum, nokkru sunnar en þeir eru mjóstir. Starfsmannafélag á sumarþústað í Kálfnæsi." segir í Byggðum og búum. Bæjarstæðið er uppi á brekkubrún um 500 m norðan við Flókadalsá og um 500 m vestur af flugvelli á Stóra-Kroppsmelum. Bæjarhóllinn sést vel af veginum að Stóra-Kroppi en hægt er að aka langleiðina upp að rústunum ef farinn er slóði sem liggur norðan við flugbrautarendann út á melana til vesturs og síðar suðurs. Þá er hóllinn á hægri hönd en slóðinn heldur áfram niður lækjardrag og að sumarþústaðarstæði sunnan undir melunum.

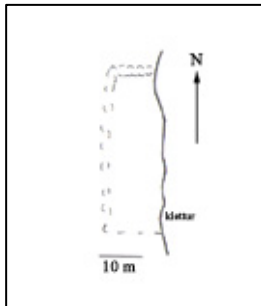
Í þýfðum grasmóa og eru sumsstaðar moldarflög í honum. Að austan er ber melur alveg upp að túnstæðinu og hefur hluta þess og túngarðsins blásið burt. Túnið er stórhýft en vel þurrt. Það rennur saman við móana að sunnan og vestan en þar verður blautlendara eftir því sem neðar dregur í brekkuna.

Breiður bæjarhóll, 55x35 m að stærð, flatur að ofan fyrir utan að suðaustast á honum er hár hraukur, 13x10 m að stærð, um 1,5 m hærri en aðrir hlutar hólins og um 3 m hærri en túnið. Bæjarrústin sjálf virðist hafa verið vestan við þennan hrauk (sem gæti verið ösku- eða mykjuhaugur), á svæði sem er um 20x15 m að stærð, en hún er nú ekki lengur greinileg og er hvergi töftalag að sjá á hólnum sjálfum, þó þar séu víða þúfur sem gætu verið ummerki um vegg. 3 stakar töftir eru í kringum hólnum, ein með tvö samhliða hól í hallanum VNV af hólnum, 9x7 m að stærð, önnur tvískipt, 13x6 m, utan túngarðs beint vestur af hólnum og sú þriðja einnig tvískipt ASA við hólnum, 16x5 m að stærð. Þá er lítil þúst, um 3x3 m að stærð, sem gæti verið leifar af húsi austan við norðurenda hólins. Túngarður sést að norðanverðu á alls um 160 m bili en austan við hólnum er hann horfinn vegna uppblásturs en að austan fjarar hann út í móann og að sunnan sést hann heldur ekki.

Annar garður liggur í boga upp að bæjarhólnum að austan, um 55 m langur, en hann hefur verið innan túnsins og umlukið austustu útihústóftina.

Hættumat: hætta vegna uppblásturs

Heimildir: Ö-Bær, 1-2; JÁM IV, 190, 223; BB II, 352.

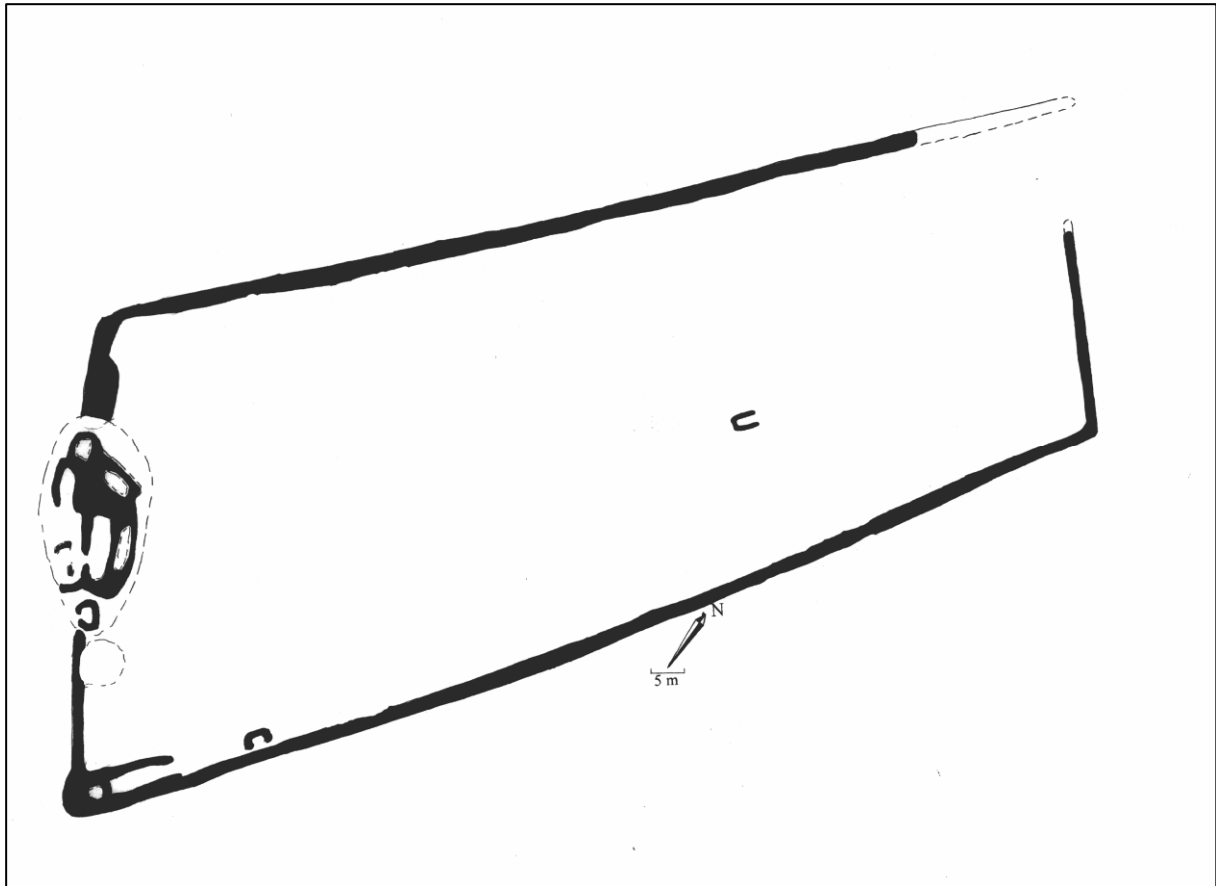

BO-174:016 Réttarholt örnefni rétt 64°37.162N 21°33.905V "Réttarholt ... eru norðan við Sauðaflóa." segir í örnefnalýsingu. Fjárhús eru í flóanum um 500 m VSV við Bæ. VSV við þau eru tvö klettaholt í röð og er réttin norðan undir því vestara. Vegarslóði liggur af Þingnesvegi upp að fjárhúsunum sunnan við holtin og eru um 20 m frá honum að réttinni, en frá henni og að Þingnesvegi eru um 70 m. Réttin er byggð utan í klettaholt á sléttum palli sem verður milli þess og móanna norðan við og liggja þeir mun lægra.

Klettaholtið hefur á þessum stað svotil þráðbeinan norðurkant á um 35 m bili, víðast um 1,5-1,7 m háan. Réttin hefur verið hlaðin upp að þessum kanti og sennilega jafnað undir að einhverju leyti. Norðurveggur réttarinnar sést greinilega, um 0,4 m hár en í vesturvegg sjást aðeins grjóttundirstöður í sverði. Suðurveggur sést ekki þó skýrt sé hvar réttin hefur endað í þá átt því þar er tekur mói við sléttum grasvellinum inni í réttinni.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Bær, 3

BO-174:017 Keldur bæjarstæði býli 64°37.661N 21°32.275V

"Norðan við Spóaflóa er nafnið Keldur. Það er gamalt eyðibýli, var í byggð fram á Sturlungaöld. Þar sést enn votta fyrir túngarði greinilega." segir í örnefnalýsingu. Rústir Keldna eru í mýri, um 1 km norðaustan við Bæ.

Allt umhverfis tóftina eru þýfð mýrarsvæði og svo er einnig innan túns á Keldum.

Tóftirnar eru greinanlegar frá Bæ þar sem þær standa hærra en mýrarsvæðið umhverfis. Þó eru tóftirnar sjálfar ógreinilegar að innri lögun og mikið hlaupnar í þúfur. Greinilegt er að mikill ágangur hrossa er á þessum stað og er sumsstaðar búið að trampa niður í mold. Túngarðurinn er 120-130 m á lengd en um 70 m á breidd að sunnan. Hann er trapisulaga og er nokkuð heillegur nema helst á norðurhlíð og einnig eru nokkur rof á austurhlíðinni. Ein, einföld tóft (7,5 X 4,5 m) er um 40-50 m sunnan við norðurmörk túngarðsins en aðrar tóftir eru við suðurenda hans. Í suðausturhorninu eru tvær tóftir. Í horninu er tvíkskipt tóft sem er 15 X 4 m að stærð og með op til norðurs. Fast ofan við hana er önnur tóft, einföld og 4 X 4 m að stærð. Aðrar tóftir eru í hnapp við suðurvegg túngarðsins og eru þær um 45 m á lengd en mest um 15 m á breidd. Hólfín eru sum hver mjög ógreinileg og byggð hvert ofan á annað. Í það minnsta hafa þó verið 7-8 hólf eða byggingar.

Brynjúlfur Jónsson lýsti þessum minjum 1910: "... í sumar (1910) var mér sagt í Borgarfirði að skamt frá Bæ væri eyðibýli, er hétu að Keldum og væri sagt að vígunum hefði verið lýst þar. Fór eg því þangað og vildi sjá, hvort þetta væri líklegt eftir afstöðu. Og svo vildi ég líka sjá rústirnar sjálfar. Þær eru skamt norðaustur frá Bæ og næstum í leið fyrir þeim Snorra. Er þar mýrlendi á milli og keldur í, sem bærinn hefir verið kendur við. Á þeim dögum mun mýrin hafa verið þurt skógland nema keldurnar, og þær þó varla jafnblautar og nú. Nú verður að ríða dálítinn krók til að komast frá Bæ að rústum Keldna. Rústirnar eru í mýrlendi og er það þegjandi vottur um, að þurlendara hafi verið þar áður. Rústirnar eru glöggvar og eigi mjög niðursoknar; enda mun jarðvegur ekki mjög djúpur. Eru rof skamt þaðan og sést þar, að hann er grunnur. Bæjarrústin er græn og hygg eg að hún hafi verið höfð fyrir stekk frá Bæ

síðar. Þó hefir rústunum eigi verið breytt. Bæjarrústin liggur hérumbil frá austri til vesturs og skiftist í tvær tóftir um miðgafl, sem ekkert er fullyrðandi um dyr á. Breiddin er um 3 fðm. út á vegg. Þeir eru þykkvir og þó mjög fallnir inn. Vestari tóftin er 4 fðm. löng og dyr á vesturenda. Eystri tóftin er 6 fðm. löng og eru dyr á austurgafli. Þar er suðurkampurinn áfastur við kringlóttu tóft, sem er 3 fðm. í þvermál. Hún hefir dyr mót suðri og aðrar gagnvart austurtóftardyrnum. Út úr ganginum milli þeirra eru útidyr mót norðri. Eigi eru veggir hinnar kringlóttu tóftar alveg eins þykkvir og bæjarveggirnir. Sunnanundir suðurvegg austurtóftarinnar lítur út fyrir að hafi verið útbygging nokkur. Þaðan gengur svo veggur vesturmeð suðurveggnum. Milli þeirra verður mjó tóft sem mjaltakvíar. Þessi granni suðurveggur þeirrar tóftar heldur svo áfram, sem túngarður. Verður fyrst bugða nokkur á honum og gengur hann síðan í norðvestur, þráðbeinn að kalla og nokkuð langur. Frá enda hans gengur þvergarður í norðaustur. - Nokkrum föðmum fyrir austan hina kringlóttu tóft er önnur rúst, 8 fðm. löng, er liggur nál. frá norðri til suður. Hún hefir miðgafl með dyrum á 3 faðm. frá suðurenda, en útidyr eru á norðurenda. Kann það að hafa verið fjós og hlaða. Austurkampur útidyranna heldur áfram til norðurs, sem túngarður, jafnlangur hinum sem til norðvestur gengur, og endar, eins og hann, við norðaustur-þvergarðinn. Eigi er sá garður lengri en milli garðendanna beggja, og er hann túngarður fyrir norðurenda túnsins. [39] Hefir það verið mest á lengdina til norðurs, miklu breiðara þó í norðurendann. Í suðurendann er breiddin aðeins jöfn rústunum og bilinu milli þeirra. Þess skal getið, að enn er skógland norðan og austanmegin við mýrina eigi alllangt frá rústunum." Árb 1910, 38-39.

Guðmundur Ólafsson gefur nákvæma lýsingu á tóftunum í Friðlýstum minjum í Borgarfirði. Af uppdrætti hans að ráða er um að ræða trapisulaga túngarð um 120 x 60 m. Ein stök tóft lítil er sýnd innan garðsins norðantil, en mestar byggingaleifar eru í suðurendanum, áfastar garðinum. Þær skiptast í tvær aðalþyrpingar og nokkur hólf, misgömul í hvorri. Guðmundur telur ekki vafa á að hér hafi verið býli. Túnið virðist hafa verið um 7200 m² eða rétt rúmlega 2 dagsláttur, sem er harla lítið fyrir býli, en það er meira en þrisvar sinnum minna en minnsta tún í Borgarfirði 1917. Minjar þessar hafa verið tengdar við frásögn Heiðarvígasögu um næsta bæ við Bæ - ÍF III, 249-50. Brynjúlfur Jónsson virðist telja að Keldur sé bærinn þar sem Snorri goði lýsti vígi Þorsteins Gíslasonar [ÍF III, 249], enda hafi hann verið á leið flokksins aftur yfir Hvítá, en sagt er að þeir hafi farið upp með ánni og yfir í Hvítársíðu og bendir það á Haugsendavað fyrir norðan Bæ. Í sögunni er hinsvegar sagt að kona Þorsteins hafi, eftir að hún fann líkin, riðið sem skjótast til næsta bæjar, og taldi Jón Ólafson að hann hefði heitið Kelda (minnir mig, heldur en Klúka eða Lækur), og fundið þar klerk einn, frænda sinn [ÍF III, 250]. Tæplega verður leyst úr þessu, þar sem þessi hluti sögunnar er aðeins til í endursögn Jóns Grunnvíkings, en benda má á að nær hefði verið að klerkur hefði átt að vera að Varmalæk, þar sem þó var hálfkirkja. Munnmæli þau um nafnið á rústum þessum, sem Brynjúlfur Jónsson getur um, geta verið tilkomin undir áhrifum frá sögunni, og er einkennilegt að hvorki Kaalund né Sigurður Vigfússon höfðu veður af þeim þegar þeir riðu um sveitina.

Hættumat: hætta vegna ágangs

Heimildir: Ö-Bær, 3; Árb 1910, 38-39; GÓB, 44

BO-174:018 heimild um stíflu

64°36.771N 21°34.014V

1707: "Silungsveiðivon nokkur þar sem heitir Blundslækur, það so að lækurinn sje stíflaður og veitt með höndum sínum." segir í jarðabók Árna og Páls frá 1707. Blundslækur rennur úr Blundsvatni til norðurs og er þar fyrst á merkjum Bæjar og Varmalækjar. Stífla úr steypu og járn er nú þar sem vatnið rennur í lækinn, en yfirborð vatnsins er mun hærri en flóanna norðan við það. Blundslækur rennur nú að mestu í skurðum og sér hvergi fyrir stíflu á hann og er ekki vitað hvar hún var.

Votlendi næst vatninu en fjær rennur lækurinn um bluatlenda móa.

Sennilegt er að stíflur af einhverju tagi hafi lengi verið á affalli Blundsvatns til að stjórna vatnsveitum á mýrarnar norðan við vatnið og má vera að veiðistíflan hafi verið enn neðar, neðan við það svæði sem hægt var að veita vatni á.

Heimildir: JÁM IV, 190

BO-174:019 *Kirkjurúst* örnefni bænhús 64°37.581N 21°35.060V

"Þar í Grefrunum er hóll á merkjum [við Bakkakot] sem heitir Grefrahóll eða Kirkjurúst." segir í örnefnalýsingu. Þessi hóll er hornmark milli Bæjar, Langholts og Bakkakots og er hann á norðurbakka Grefranna. Hann er um 100 m norðan við Þingnesveg og um 100 m austan við mýrina í gamla farvegi Hvítár.

Hólbunga í grasmóa, ekki mjög áberandi. Fast sunnan við eru lækjargil, svokallaðar Grefrur, með háum moldarbökkum. Á suðvesturbakka þeirra er skógrækt í landi Bakkakots.

Uppi á hólnum eru þúfur sem geta verið sprungnir veggir en ekkert skýrt tóftarlag er þar þó. Þar kemur helst til greina hvílt norðan í hólnum sem snýr austur-vestur og er um 6x4 m að innanmáli.

Ekki er óhugsandi að hér hafi verið vegarkapella á miðöldum, þá sennilega í sambandi við það á Hvítá meðan hún rann austan við Stafholtsey.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Bær, 3

BO-174:020 hleðsla 64°37.342N 21.33.146V

30-40 m norðvestan við íbúðarhúsið sem nú stendur á Bæ er kálgarður. Í þessum garði hafa menn komið niður á hleðslu sem liggur suðvestur-norðaustur og er L-laga. Hleðsla þessi kemur upp úr moldinni annað slagið.

Hleðslan er í miðjum kálgarði og var ekki greinanleg þegar skrásetjari var á svæðinu.

Hleðslan er að öllum líkindum 15-20 m löng.

Hættumat: hættu vegna ábúðar

BO-175 Varmalækur

60 hdr. 1707. "En eptir um vart vísaði Skalla-Grímr Óleifi til landkostar fyrir sunnan Hvítá, upp frá Grímsá til Flókadalsár; Óleifr þekkðisk þat ok fór þangat búferli sínu ok setti þar bústað, er heitir at Varmalæk; hann var gofugr maðr. Hans synir váru þeir Ragi í Laugardal ok Þórarinn Ragabróðir, er logsogu tók á Íslandi næst eptir Hrafn Hængsson; Þórarinn bjó á Varmalæk; hann átti Þórdísi, dóttur Ólafs feilans, systur Þórðar gellis." Egils saga, ÍF II, 76-77. "Óleifr hjalti hét maðr göfugr ... Hann nam land at ráði Skalla-Gríms milli Grímsár ok Geirsár ok bjó at Varmalæk." Landnámabók (S), ÍF I, 73. Varmalækjarkirkju er fyrst getið [1367]: "Kirkia ad Varmalæk er helgud hinum heilaga Thomase." - DI III 222. Næsti Varmalækjarmáldagi er frá 1397 og þar kemur fram að kirkjan átti "land j Þordysarholli. tekst leiga af iij merkur." - DI IV, 120-21. [c. 1463 - c.1470]: "Thomas kirkia erchibiskups aa Warmalæk aa land j þordiarsarholle. lagdi þorlakur þorkelsson til kirkiunnar þar eingi er kallad er breidafit er liggur j skeljabrekku iordu." DI V, 401. 1504 átti Guðni Jónsson á leigustöðum óluktar kúgildaleigur: "hia eigli aa uarmalæc j ku[gilldi] og leigur." og á fóðrum: "þreuet not aa uarma læc." - DI VII, 743, 744. 29.6.1538 kvittar síra Þorleifur Eiríksson Ögmund biskup um Varmalæk, Maulustaði og fleiri jarðir sem biskup hafði fengið honum - DI IX, 361. 1617 selur Jón Gunnlaugsson Snorra Ásgeirssyni alla jörðina Varmalæk, 50 hdr að dýrleika, að tiltekinni kirkjujörðinni Þórdísarholti, 10 hdr., 5 hdr engi á Andakílsengjum og jörðina Maulustaði, 12 hdr - Jarðabréf, 27. 24.3.1661 selur Gísli Erasmusson föðurbróðursínum sr. Gunnlaugi Snorrasyni 15 hdr í Varmalæk - Jarðabréf, 28. 16.9.1670 fær Sigurður Gunnlaugsson 32,5 hdr í Varmalæk og Maulustaði í skiptum eftir föður sinn sr. Gunnlaug Snorrason - Jarðabréf, 167. 5.7.1685 selur Einar Eyjólfsson Árna Hannessyni 20

hdr í heimajörðinni Varmalæk, en það er þriðjungur þeirra jarðar með því skilyrði að sr. Eiríkur Eyjólfsson samþykki en hann á 10 hdr í þessum þriðjungi - Jarðabréf, 34-35. 16.8.1692 skipta Einar og Bjarni Gunnlaugssynir þeim 40 hdr í Varmalæk sem þeim féllu eftir Sigurð bróður þeirra og skyldi hvor hafa 20 hdr, en það hálf fjórða kúgildi, sem fylgir jarðarhelmingi Einars, gefur hann Bjarna bróður sínum - Jarðabréf, 131. Skömmu síðar á Bjarni 20 hdr í Varmalæk með hálfu fjórða kúgildi, 80 álnir í landaurum - Jarðabréf, 130. Jörðinni fylgdi "Engjatak í Skeljabrekkulandi, fyrir sunnan Andakílsá, sem kallast Breiðafit, er erfitt og langt til að sækja." JÁM IV, 191 Engið var upphaflega eign hálfkirkjunnar á Varmalæk sem einnig átti 10 hdr af heimajörðinni þar sem verið hefur afbýlið/hjáleigan Þórdísarholt. Fossatún nýb. á 10 hdr b. 1808. Nýb. Hellur b. 1947 á 1/4 Varmalækjarlands. 1920: 91.931 m² = 29 dagsl. + Nátthagi 7470 m² = 2 1/3 dagsl. + Hólstún 4267 m² = 1 1/3 dagsl. = 33 dagsl. Garðar: 1211 m². "Land Varmalækjar afmarkast að nokkru af Flókadalsá og Varmalækjarmúla. Múlinn er mjög brattur með hamrastöllum. Framan við Múlann eru melabungur, fornar sjávarminjar, sem nú hafa verið græddar upp að mestu, en mýrardrög og móar á milli, en í landinu austan- og norðaustanverðu er skógarkjarr, ósamfellt, sem nefnisr Varmalækarskógur og Snagi. Út frá bænum frá suðvestri til norðvesturs er framræst mýra- og flóaland. ... Í Flókadalsá er allgóð laxveiði og í Blundsvatni er silungsvottur." BB II, 205

BO-175:001 *Varmalækur* bæjarhóll bústaður

Á túnakorti er sýnt íbúðarhús úr tré sem byggt var 1904. Talið er að gamli torfbærinn hafi staðið sunnan við það, á brekkubrún. Þar sem gamli bærinn og timburhúsið stóðu er nú stór útihúsasamstæða, sú vestari af tveimur, um 30 m austur af íbúðarhúsunum tveimur á Varmalæk. Bæjarstaðið er undir syðsta hluta útihúsanna.

Til er málverk af torfbænum eftir G. Collingwood, horft úr suðri og sést þar að stafnar hafa vísað til vesturs. Kálgarður var í brekkunni sunnan við.

Hættumat: hætta vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1918

BO-175:002 heimild um útihús

Útihús út timbri stóð fast sunnan við íbúðarhúsið byggt 1904. Á túnakorti frá 1917 er sund á milli húsanna en á ljósmyndum sést að þau hafa seinna verið sambyggð. Þetta hús hefur staðið þar sem gamli torfbærinn var. Það er nú undir stórri útihúsasamstæðu.

Hættumat: hætta vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1918

BO-175:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

BO-175:004 heimild um skemmu

Stórt pakkhús stóð í túninu um 50 m vestan við bæinn.

Í túni

Sambyggt við pakkhúsið að norðan var fjós

Heimildir: Túnakort 1918

BO-175:005 *Lambhúsið* heimild um lambhús

Lambhús var í túninu þar sem nú er hið yngra af tveimur íbúðarhúsum á Varmalæk

Heimildir: Túnakort 1918

BO-175:006 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1918

BO-175:007 heimild um rétt

í Náttuga

Heimildir: Túnakort 1918

BO-175:008 heimild um útkirkju

Þegar grafið var fyrir fjárhúshlöðu um 40 m austan við gamla bæjarstæðið á árunum 1957-58 komu upp mannabein. Þar á meðal voru a.m.k. tvær hauskúpur. Kirkjan hefur því verið þar sem nú er suðurhluti eystri útihúsasamstæðunnar af tveimur á Varmalæk.

Haft var samaband við Þjóðminjasafnið þegar beinin komu í ljós en Kristján Eldjárn sagði Jaokbi að ekki væri ástæða til að rannsaka fundinn úr því að grafirnar væru fleiri en ein og allar kristnar.

Heimildir:

BO-175:009 Þórdísarholt heimild um legstað 64°36.922N 21°32.800V

"Neðst og nyrzt í landinu eru nokkur lág holt, sem heita Þórdísarholt. Þar var Þórdís, fóstur Signýjar, móður Harðar Grímkelssonar grafín." segir í örnefnalýsingu. Í Harðar sögu segir svo frá þessu: "Þau [Signý og Torfi] fóru þá að heimboðum um vetrinn, ok er þau vátu at heimboði niðri í Bæ, varð fóstur Signýjar bráðdauð ok er jörðuð í Þórdísarholti; þat er skammt frá Bæ." Harðar saga, 8. kap. Þórdísarholt er stakt klettaholt norðvestarlega í alndi Varmalækjar, skammt sunnan við merkin við Bæ. Vegur að Bæ liggur fyrir vesturenda holtisins og uppi á því norðanmegin er nýbýlið Hellur. Sagan um legstað Þórdísar er vel þekkt á Varmalæk en enginn ákveðinn staður í holtinu er tiltekinn sem gróf hennar.

Heimildir: Ö-Varmalækur, 1; ÍF XIII, 19-20

BO-175:010 Þórdísarholt heimild um býli 64°36.922N 21°32.800V

"Þórdísarholt nefnist hluti af holtahrygg, sem gengur norður eftir Bæjarsveit." segir í Byggðum og búum. "Í þessum holtum eru gamlar rústir, sem benda á einhverja byggð. Þar hefur nú verið reist samkomuhúsið Brún ... og austast á holtinu nýbýlið Hellur, þar sem gömlu byggingaleifarnar voru." segir í örnefnalýsingu. Eldra og syðra íbúðarhúsið á Hellum var reist nákvæmlega þar sem tóftirnar voru

Á þessum stað er nú steypt íbúðarhús með kjallara. Malarhlað er norðan við en trágardur og grasflatir á aðrar hliðar.

Bærinn hefur staðið uppi í holtinu og þar hefur verið talsvert túnstæði ef marka má tún þau sem nú eru uppi á holtinu. Samkvæmt Vilchinsbók frá 1397 átti hálfkirkja á Varmalæk "land j Þordysarholli. tekst leiga af iiij merkur." DI IV, 120-21 og skv. sölubréfi Varmalækjar frá 1617 var jörðin 50 hdr en 10 hdr lágu undir kirkjuna í Þórdísarholtum auk 5 hdr engis á Andakílsengjum, Jarðabréf, 27. Í Þórdísarholti hefur því verið byggð á 14. öld a.m.k. "Í Þórdísarholti var þurrafólk í þurrabúð kringum 1880. Átti sú byggð skamman aldur." BB II, 210

Hættumat: hætta vegna ábúðar

Heimildir: BB II, 210; Ö-Varmalækur, 1

BO-175:011 Hjálmsvað heimild um vað

Á Flókadalsá.

Kennt við Hjálm nokkurn sem á að hafa drukknað á vaðinu

Heimildir: Ö-Varmalækur, 2

BO-175:012 Brúarfoss heimild um brú

"Þar neðar [en Hjálmsvað] er svo lítill foss, nefndur Brúarfoss, dregur nafn af að þar var sett

brú á ána og notuð um hríð." segir í örnefnalýsingu. Brúarfoss var undir gömlu brúnni á Flókadalsá sem byggð var 1894 og mun draga nafn af henni.

Heimildir: Ö-Varmalækur, 2

BO-175:013 *Gamlistekkur* örnefni stekkur

"Norðan undir Kárahjalla, næstum því niður við jafnsléttu, heitir Gamlistekkur." segir í örnefnalýsingu. Gamlistekkur er í rótum Varmalækjarmúla, um 1,5 km SSV við bæ.

Heimildir: Ö-Varmalækur, 2

BO-175:014 *Lambhúslág* örnefni lambhús

"Úr þessum dal [sem heitir Dalur] liggja svo álmur - syðst er Lambhúslág, er bak við melana, liggur út úr Dalnum rétt hjá bænum og er svo samhliða Dalnum ..."

Heimildir: Ö-Varmalækur, 4

BO-175:015 *Gesttóftir* heimild um hesthús

"Nyrst á túni er hóll, sem nefndur er Gesttóftahóll. Þar voru tættur eftir hesthús Gests á Varmalæk." segir í örnefnalýsingu. Gesttóftir eru í Hólstúni og sést hóllinn enn.

Heimildir: Ö-Varmalækur, 4

BO-175:016 *Gerði* örnefni

"Á austurtúninu er Brekka og vestur af henni heitir Kinn, en á hátúninu norðaustan af Brekkunni, heitir Gerði." segir í örnefnalýsingu. Fjárhús voru í túninu innan við Gerði, en það nafn var aðeins notað um túnhlutann.

Heimildir: Ö-Varmalækur, 4

BO-175:017 *Lambhústún* örnefni lambhús

"Sunnan við lækinn er tún, sem heitir Lambhústún." segir í örnefnalýsingu. Lambhústún var aðskilið frá aðaltúninu og er ekki notað lengur. Það er sunnan og ofan við bæ.

Heimildir: Ö-Varmalækur, 4

BO-175:018 *Stekkjarás* örnefni stekkur

"Þar niður af [Hádegisgili] er ás, sem heitir Stekkjarás. Hann er skógi vaxinn." segir í örnefnalýsingu. Þessi stekkur var einnig kallaður Gamli Stekkur. Hann er um 1,5 km suðaustan við bæ, um 500 m vestan við Selflatir.

Heimildir: Ö-Varmalækur, 4

BO-175:019 *Selhús* heimild um sel

Innan við Stekkjarás er Selgil "þar sem það kemur upp, uppi á hálsi, heitir Seldalur, en þar sem það kemur niður á láglendið heita Selflatir. Innan við Selgilið heitir Selhús." segir í örnefnalýsingu. Selgil er fast innan við Stekkjarás. Selflatir eru fast ofan við veg inn í Flókadal og þar voru tóftir sem sléttaðar voru undir tún.

Heimildir: Ö-Varmalækur, 4

BO-175:020 *Ambáttarhóll* heimild um býli/sel

"Í Varmalækjarskógi, fram undir Múlastaðamerkjum er allhár hóll. Kallaðist hann fyrrum Selhóll. Guðný Snorradóttir, prests á Húsafelli, bjó á hluta Varmalækjar 1834-1845 og reisti sér bæ á hólum. Var hún sérlynd í meira lagi og kallaði sig ambátt Guðs. Fékk bústaður hennar og síðan hóllinn nafn af því." segir í Byggðum og búum. Ambáttarhóll er fast norðan við veginn inn í Flókadal, austast í landi Varmalækjar.

Hár hóll og sjást rústir enn. Flókdælingar hafa þóst sjá ljós í þessum hól.

Heimildir: BB II, 209

BO-175:021 laug bað

Samkvæmt sóknarlýsingu var laug í Þórdísarholtum, sem hafði augljóslega verið útbúin til baða fyrrum, með steinbekki umhverfis laugina. Laugin er um 300 m SSA af eldra íbúðarhúsi á Hellum, heldur vestan við línu milli þess og Varmalækjar. Laugin er utan í holtinu að suðaustanverðu og rennur lækur frá henni niður hlíðina þar sem vatnið er tekið í skurð.

Í móa, utaní holti. Svað er í kringum laugina en hestar og e.t.v. fleiri skepnur koma þar til að fá drykkjarvatn.

Talsvert grjóthróngl er í kringum laugina sem augljóslega hefur verið fært þangað af mönnum en engar eiginlegar hleðslur sjást þó lengur í henni. Hún er hinsvegar nokkurnveginn reglulega kringlótt. Vatnið í henni er um 35° heitt. Þegar borað var eftir heitu vatni vestan í Þórdísarholti þornuðu uppsprettur sunnan í því, en þó er svolítið vatnsrennsli enn í lauginni. Hún virðist vera byggð beint ofan á heitavatsuppsprettu og sjást ekki merki um að vatni hafi verið veitt í hana annarsstaðar frá. Frárennslisrennan hefur þó útlit fyrir að vera upphaflega manngerð. Laugarnar í Þórdísarholti þóttu hlunnindi, einkum á vetrum og komu hross þá langt að til brynninga þar.

Hættumat: hætta vegna ágangs

Heimildir: e. Kaalund I, 307

BO-175:022 túngarður

Leifar af gömlum túngarði sjást enn þar sem heitir Gerði (sbr. 018)

BO-175:023 *Grafardalur* frásögn mógrafir

Mógrafir voru í Grafardal - lág sunnan á melnum

BO-175:024 frásögn mógrafir

Mógrafir voru þar sem nú er tún, norðan og vestan við bæinn.

Á þessum stað þótti léleg mótekja, fáar stungur

BO-206 Snældubeinsstaðir

30 hdr. 1708. Bændaeign. 26.9.1253: "Þeir Þórður komu á Snældubeinsstaði og fengu þar kyndla stóra. Þaðan fóru þeir til Reykjadalár." Þorgils saga skarða, Sturl, 621. [um 1490]: "Jtem snældubeinstader xxxc." taldir meðal eigna Melakirkju í Melasveit - DI VI, 733. 29.9.1567 seldi Vigfús Jónsson Ásmundi bróður sínum m.a. Snældubeinsstaði, 30 hdr - DI XV, 22. 29.8.1619 gefur Sæmundur Árnason Guðrúnu dóttur sinni m.a. Snældubeinsstaði, 30 hdr. til kaups við Odd Þorleifsson - Jarðabréf, 48. 18.9.1629 seldi Eggert Sæmundsson sr. Jóni Ormssyni Snældubeinsstaði, 30 hdr. - Jarðabréf, 155. 26.4.1680 seldi Jón Vigfússon biskup Guðmundi Jónssyni sýslumanni 5 hdr í Snældubeinsstöðum - Jarðabréf, 31. 27.4.1690 seldi Bjarni Sigurðsson, með samþykki konu sinnar Þóru Guðmundsdóttur, Hjalta bróður sínum, 5 hdr í Snældubeinsstöðum - Jarðabréf, 55. 10.10.1690 seldi Jón Jónsson með samþykki Þuríðar Sigurðardóttur konu sinnar Sigurði Árnasyni 2,5 hdr í Snældubeinsstöðum - Jarðabréf, 32. 17.5.1692 seldi Halldóra Sigurðardóttir, með samþykki Hjalta bróður síns, ættmanni sínum Sigurði Árnasyni 2,5 hdr í Snældubeinsstöðum fyrir 5 hdr í lausafé. - Jarðabréf, 38. 23.8.1694 var Þórdísi Jónsdóttur ánafnaður 10 hdr. partur í Snældubeinsstöðum í arf eftir Jón Vigfússon biskup föður sinn - Jarðabréf, 41. 8.5.1700 selur Sigurður Björnsson lögmaður Guðrúnu Jónsdóttur 7 hsr í Snældubeinsstöðum - Jarðabréf, 43. 26.5.1700 fór Guðrún Jónsdóttir til eignar 3 hdr í Snældubeinsstöðum - Jarðabréf, 44. 25.6.1703 eru 5 hdr. í Snældubeinsstöðum meðal eigna Hjalta Sigurðssonar og Steinunnar

Álfisdóttur konu hans - Jarðabréf, 56. Logaland félagsheimili, b. 1909, Samtún nýbýli 1952 á öllu ræktarlandi sunnan Þjóðveggar og hálfu beitolandi óskiptu. Berg, garðyrkjubýli á 6 ha 1962. Íbúðahverfi á 2,4 ha, land leigt af hreppnum.

1917: 42.941 m² = 13 1/2 dagsl. 1/3 þýft. Garðar 745 m². "Undirlendið er með nokkuð jöfnum halla, valllendi með ánni, en ofar mýrar, melaflákar, móar og klapparholt, sérstaklega vestast. Hálsinn er mjög brattur og hömróttur, en gróinn að ofan með móum og mýraflákum ... Lítilsháttar hlunnindi eru af laxveiði í Reykjadalssá." BB II, 341

BO-206:001 *Snældubeinstaðir* bæjarhóll bústaður 64°39.112N 21.23.572V

"Gamli bærinn á Snældu var uppi við hálsinn neðan við svokallaða Bæjarkletta." segir í athugasemdum við örnefnalýsingu. "Bærinn var árið 1932 fluttur að vesturmörkum landsins ..." segir í Byggðum Borgarfjarðar. Gamli bæjarhóllinn er milli 200-300 m suðaustan við íbúðarhúsin sem nú standa á Snældubeinsstöðum. Lítið hefur verið hróflað við gamla bæjarstæðinu og stendur þar enn myndarlegur bæjarhóll. Á hólum eru nokkrar dældir greinilegar og líklegt verður að teljast að eldri mannvistarleifar séu óskemmdar undir yfirborði jarðar þó lögun húsa sé ekki greinileg á yfirborði.

Neðan við bæjarhólinn eru sléttuð tún en ofan við hann tekur við allbrött fjallshlíð og síðar klettabelti. Bæjarhóllinn er 20-30 X 40-50 m að stærð.

Hættumat: hætta vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917; BB II, 341; Ö-Snældubeinstaðir AV, 1

BO-206:002 *Lambhús* heimild um fjárhús 64°39.108N 21°23.108V

Um 10 m vestan við garðlagið (017) og fast vestan við lækinn voru áður lambhús. Engin merki þeirra eru greinileg nú.

Þar sem Lambhúsin stóðu er nú þýflendi rétt ofan við efstu tún.

Hættumat: hætta vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

BO-206:003 heimild um útihús 64°39.117N 21°23.498V

Um 40 m austan við gamla bæinn (001) og 50 m norðvestan við 99 (ATH. NR) voru áður samstæðuhús með fjósi, hlöðu, fjárhúsi og hesthúsi. Húsin stóðu á hæð í túninu sem enn er greinileg.

Þar sem húsin stóðu er nú dældóttur hóll í túni. Sléttað var yfir síðustu leifar þessara húsa um 1940.

Hættumat: hætta vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

BO-206:004 heimild um fjárhús 64°39.200N 21°23.476V

Um 140 m norðaustan við gamla bæinn (001) voru fjárhús sem merkt eru inn á túnakort frá 1917. Húsin stóðu á hól í túninu sem enn er greinilegur þó ummerki húsanna hafi verið afmáð. Hóllinn er 30-40 m suðvestan við fjárhús úr bárujárni sem eru í notkun á Snældubeinsstöðum.

Þar sem húsin stóðu áður er nú sléttuð hæð í túni.

Hættumat: hætta vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

BO-206:005 *Stekkjarmelur* örnefni stekkur 64°39.586N 21°23.445V

"Upp og austur af Útnesinu er melur, sem heitir Stekkjarmelur ..." segir í örnefnalýsingu. Um 60 m norðan við Þjóðveg og um 60 m sunnan við rafmagnslínu er Stekkjarmelur. Hann er fast norðan við litla malarnámu.

Melurinn er þýfður og hefur verið skemmdur þar sem rutt var fram af honum.

Ekki sjást stekkjarmeifar á hólnum. Ef stekkur hefur einhvern tíma verið á Stekkjarmel eru leifar hans horfnar en líklegra verður þó að telja að stekkurinn hafi aldrei verið þar heldur sunnan við melinn þar sem 014 er.

Hættumat: hætta vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Snældubeinsstaðir, 1

BO-206:006 *Reykjavað* heimild um vað 64°39.642N 21.23.448V

"Upp og austur af Útnesinu er melur, sem heitir Stekkjarmelur. Hjá honum er vað yfir í Reykjanesið í landi Sturlureykja, sem hét Reykjavað. Það er fyrsta vað, þegar svonefndir Bugar voru farnir, en þá var riðið með ánni og yfir hana jafnvel 18 sinnum fram að Úlfstöðum. Bugar voru alfaraleið eftir dalnum. A.m.k. 10 vöð eru fram að Reykholti, og Reykjavað er fyrsta vaðið af þeim." segir í örnefnalýsingu. Leiðin Bugar liggur að vaðinu en það er mjög greinilegt á ánni á þessum stað.

Áin er mjög lygn og grunn á þessum stað og sést gatan þar sem hún kemur að ánni og fer upp frá henni.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Snældubeinsstaðir, 1

BO-206:007 *Bugar* heimild um leið 64°39.592N 21°23.592V

"Upp og austur af Útnesinu er melur, sem heitir Stekkjarmelur. Hjá honum er vað yfir í Reykjanesið í landi Sturlureykja, sem hét Reykjavað. Það er fyrsta vað, þegar svonefndir Bugar voru farnir, en þá var riðið með ánni og yfir hana jafnvel 18 sinnum fram að Úlfstöðum. Bugar voru alfaraleið eftir dalnum. A.m.k. 10 vöð eru fram að Reykholti, og Reykjavað er fyrsta vaðið af þeim. Næsta vað er svo aftur úr Reykjanesi yfir í Eystranesið. Það vað heitir Grafarvað. Síðasta vaðið í Snældulandi er úr Eystranesinu yfir í Vellines, og er austur og niður undan Sturlu-Reykjum. Þetta vað heitir Steinsvað." segir í örnefnalýsingu. Bugar lágu meðfram ánni og sjást víða merki gatnanna, t.d. 20-30 m norðvestan við Stekkjarmel.

Vegurinn liggur á þýfðum árbakka.

Vegarslóðinn sést á nokkurra metra svæði við Reykjavað. Hann er um 2 m á breidd.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Snældubeinsstaðir, 1

BO-206:008 *Grófarvað* heimild um vað 64°39.709N 21°23.830V

"Bugar voru alfaraleið eftir dalnum. A.m.k. 10 vöð eru fram að Reykholti, og Reykjavað er fyrsta vaðið af þeim. Næsta vað er svo aftur úr Reykjanesi yfir í Eystranesið. Það vað heitir Grafarvað." segir í örnefnalýsingu. Grafarvað var á ánni þar sem brúin á þjóðveginum er nú. Ekki eru greinileg merki um vaðið enda brú síðar byggð á sama stað.

"Grófarvað hét það, ekki Grafarvað, enda kennt við bæinn Gróf handan árinna." AV 1 Sbr. þó Ö-Gróf: "Grófarmýri var yfirleitt (og er enn) nefnd Grafarmýri, undan henni er Grafarvað á ánni." Ö-Gróf AV, 1

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Snældubeinsstaðir, 1; Ö-Gróf AV, 1

BO-206:009 *Steinsvað* heimild um vað

"Bugar voru alfaraleið eftir dalnum. A.m.k. 10 vöð eru fram að Reykholti, ... Síðasta vaðið í Snældulandi er úr Eystranesinu yfir í Vellines, og er austur og niður undan Sturlu-Reykjabæ. Þetta vað heitir Steinsvað." segir í örnefnalýsingu. Sama og Tvíbakkavað.

Heimildir: Ö-Snældubeinsstaðir, 1

BO-206:010 *Stekkjjarflöt* tóft stekkur

"Þar sem ungmennafélagshúsið var reist [1909] hét Stekkjarflöt Út frá Stekkjarflöt uppi í eða upp við hálsinn liggur klettabelti, sem heitir Stekkjarklettur. Uppi á þeim heitir Stekkjarsund." segir í örnefnalýsingu. "Neðan við Bjargarásinn er annar ás, sem heitir Stekkjarás. Hann er heldur ofar en Stekkjaklettarnir." segir þar ennfremur.

"Á Stekkjarflöt var stekkur, sem notaður var fram á síðasta tug 19. aldar. Veggirnir stóðu að nokkru leyti." AV, 2 Stekkjarás gæti verið skakkt, og mun heita Vörðuás sbr. 015.

Heimildir: Ö-Snældubeinsstaðir, 2, 3

BO-206:011 *Miðmundavarða* varða eyktamark

"Þar sem Bjargarásinn endar að vestan er lægð, sem heitir Miðmundakriki. Þar eru landamerkin. Þar er Miðmundavarða efst, ofan við Miðmundakrika." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Snældubeinsstaðir, 3

BO-206:012 *Kvíasund* örnefni kvíar

"Uppi á Bæjarklettum austur af Bæjarsundi er mýrarsund, nefnt Kvíasund." segir í örnefnalýsingu.

"Kvíasund. Þar voru fastar kvíar, svo lengi sem fært var frá (um 1905). Jón sat yfir kvíaánum eftir fráfærur uppi í hálslendinu, þar sem m.a. heita Sökkur, austan og ofan við Björgin. Jón byrjaði að sitja yfir á 10. ári og sat yfir fram að fermingu." AV, 2

Heimildir: Ö-Snældubeinsstaðir, 3

BO-206:013 *Kjalvör* náttúrumin

Í Giljatungum er "einn steinn dökkur á lit í mýrarsundi, sem er á merkjum og heitir Kjalvör. Er það nátttröll, sem þarna hefur séð erkióvin sinn sólina á örlagastund." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Snældubeinsstaðir, 4

BO-206:014 tóftir

64°39.597N 21°23.442V

"Í Útnesinu í nánd við Stekkjarmel, nær ánni, voru gamlar tóftir, mjög fallnar, en ekki vitað, hvað það var." segir í örnefnalýsingu. Tóftirnar eru í bala eða lægð fast norðan við Stekkjarmel og verður að teljast líklegast að um sé að ræða stekkjartóftirnar sem örnefnið vísar til. Tóftirnar eru 30-40 m suðvestan við Reykholtisdalsá.

Tóftirnar eru í þýfðum og grónum bala, skammt frá ánni. Tóftirnar sjálfar standa á hæðum í balanum og eru vel grónar.

Lögun tóftanna er óljós þar sem þær eru að miklu leyti hlaupnar í þúfur. Þó virðist sem um þrjár tóftir sé að ræða. Sú austasta virðist skiptast 2 hólf og er um 6 m á lengd en 4 m á breidd. 10 m norðvestan við í dæld er löng og mjó tóft (10-12 m löng en fjarar út til suðurs og 4-5 m á breidd). Þessar tvær fyrstnefndu tóftir hafa op til suðurs. 8-10 m vestan við þessa tóft er svo þriðja og síðasta tóftin sem 10 X 6 m að stærð. Op er á norðurvegg þessarar tóftar. Þessi síðastnefnda tóft er á hól.

Hættumat: hætta vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Snældubeinsstaðir AV, 1

BO-206:015 *Vörðuás* örnefni

"Vörðuás er austan til og neðan við Bjargarás." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Snældubeinsstaðir AV, 2

BO-206:016 *Tvíbakkavað* heimild um vað

"Annað vaðið [á Bugaleið] hét Tvíbakkavað úr Reykjanesi í Framnes í Snældubeinsstaðalandi. Nafnið mun vera kennt við nokkuð háa bakka, sem vaðið var nærri, ofan við vaðið í Sturlureykjalandi en neðan við það í Snældubeinsstaðalandi." segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Bugaleiðin

BO-206:017 garðlag túngarður 64°39.177N 21°23.431V

Ógreinilegar leifar túngarðs eru í austurenda gamla túnsins, um 20 m vestan við ný fjárhús. Garðspottinn sem er greinanlegur liggur norður-suður.

Garðurinn er greinilegur á um 20 m svæði en virðist þá beygja til vesturs og fjarar smám saman út. Túngarðurinn er um 2 m á breidd en 0,6 m á hæð.

Hættumat: hætta vegna ábúðar

BO-206:018 brunnur brunnur 64°39.120N 21°23.517V

15-20 m beint austan við gamla bæinn (001) og fast vestan við rætur hólsins sem 003 stóð á sjást leifar brunns sem notaður var fyrir bæinn.

Brunninn má greina sem djúpa dæld eða holu í þýfðum haga.

Brunnurinn var grjóthlaðinn en nú sést einungis dæld þar sem hann var.

Hættumat: hætta vegna ábúðar

BO-206:019 garðlagkálgarður 64°39.113N 21°33.592V

Enn sjást leifar kartöflugarða sem hlaðnir voru vestan í bæjarhólnum. Á túnakort frá 1917 eru merktir tveir kartöflugarðar á þessum stað. Garðurinn sem nær var gamla bænum er að mestu horfinn en um 5 m norðar sjást leifar hins garðsins.

Garðarnir eru í halla utan í bæjarhól á grasi vöxnu svæði.

Garðurinn sem er greinilegur er um 10 X 10 m að stærð og 0,3-0,4 m á hæð. Grjóthleðsur eru greinanlegar á stöku stað en garðleifarnar eru annars mjög grónar.

Hættumat: hætta vegna ábúðar

BO-206:020 tóft útihús

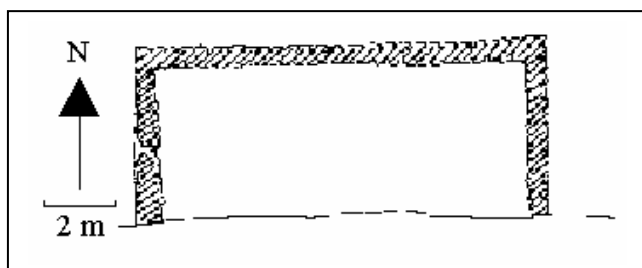
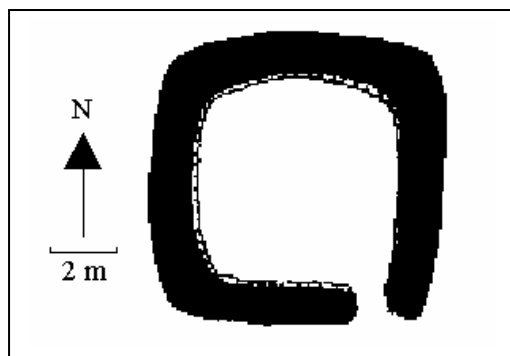
64°39.124N 21°23.399V

Vírgirðing liggur frá kvíunum (021), niður túnið og þvert yfir tóft í túninu. Tóftin er um 10-15 m norðan við kvíarnar (021).

Tóftin er í þýfðum en rökum haga neðan við klettabelti.

Tóftin er einföld og um 8 X 8 m að stærð. Op er á suðurvegg. Tóftin er grjóthlaðin að innan en annars alveg gróin og um 0,8 m á hæð.

Hættumat: hætta vegna ábúðar

BO-206:021 tóft kvíar

64°39.113N 21°23.413V

100-120 m sunnan við fjárhús úr bárujárnri, ofarlega í landi Snældubeinsstaða er, við klettabelti efst í gamla túninu, e.k. kvíar eða aðhald. Kvíarnar eru 10-15 m ofan við 020.

Tóftin er uppi við bratt, 3 m hátt klettabelti

en svæðið er grýtt en nokkuð gróið.

Tóftin er 12 X 5 m að stærð og op virðist vera á vesturvegg. Veggir eru hlaðnir úr grjóti en inni í tóftinni eru timburleifar.

Hættumat: hætta vegna ábúðar

BO-207 Kleppjárnsreykir

8 hdr. 1708. Skálholtskirkjujörð, nú ríkisjörð. "Um morguninn sendir [Þorsteinn Gíslason í Bæ] Gest til Reykja ok biðr Kleppjárn at taka við honum ... Kleppjárn var þar sveitarhofðingi ..." Heiðarvíga saga, ÍF III, 238. Samkvæmt máldaga Deildartungukirkju frá [1491-1518] átti hún "halfa jordina klepholltzreyke" - DI VII, 62. 1548-49 eru Kleppjárnsreykir meðal konungsjarða í Borgarfirði: "Jtem mett Klepeersroikium ij kior. vj for. landskyldt xl alner oc ij lege vj forenger smor dt." DI XII, 131. 1549-50: "Jtem med Klepiersrockeom ij lege kior vj fooer landskyldt xl alner ij lege vj forenger smor etc. ij landskyldt en foer med lam oc quethet ieg xx alner for en gamel ko oc en vng j steden set. oc kom thene for met lam tijl Dyrested." - DI XII, 146. 1550: "2. mett Klepersrokeom ij kior vj foer. landskyldt xl alner j lege vj forenger smor etc. oc ij landskyldt en foer met lam oc quithet ieg her xx alner for en gamell ko oc en vng ighen sat." - DI XII, 166. 1552: "2. Jtem mett Klepersrokom ij kor. viij faar. landskildtt xl olnar. ij leger vij foringh smor. dt. oc ij landskild ij faar med lam. dt. oc haffuer iegh satt thennum med gaaren." DI XII, 392. 27.9.1563 fór Skálholtsstóll Kleppjárnsreyki, 12 hdr og fleiri jarðir konungs í skiptum fyrir jarðir stólsins á Suðurnesjum - DI XIV, 157. Læknissetur Borgarfjarðarhéraðs 1924-78, barnaskóli Borgarfjarðar norðan Skarðsheiðar síðan 1956. Allmörg garðyrkjubýli hafa verið reist í landi Kleppjárnsreykja síðan 1942. 1917: 40.105 m² = 12 1/2 dagsl. Garðar 200 m². "Hálsinn fyrir ofan er brattur og hömróttur, nokkuð gróinn, undirlendi var ða mestu mýri, en móar og holt þegar nær dró hálsinum, og valllendismóar með Reykjadalásá. Nú eru mýrarnar að mestu komnar undir tún og býli." BB II, 322

BO-207:001 *Kleppjárnsreykir* bæjarhóll bústaður 64°39.228N 21°24.178V

10-20 m sunnan við Kleppjárnsreykjahver (008) og um 50 m ofan við íbúðarhúsið sem nú er búið í á Kleppjárnsreykjum sést enn grunnur gamla bæjarins um 7 m austan við lítinn lækjarfarveg. Síðasta húsið sem stóð á þessum stað var steipt og minjar eldri bygginga eru ekki greinanlegar á þessum stað. Hæð er í túninu þar sem bærinn hefur verið og hugsanlegt er að einhverjar mannvistarleifar séu óhreyfðar neðanjarðar.

Umhverfis bæjarstæðið eru þýfð tún.

Hættumat: hætta vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

BO-207:002 tóft fjós 64°39.233N 21°24.227V

Um 20 m austan við gamla bæinn (001) og um 15 m austan við lækjarsprænu sem rennur um túnið sjást enn leifar fjóss. Það er um 20 m neðan við rafmagnslínustæði sem liggur um túnið. Í þýfðu túni.

Fremri hluti hússins hefur verið steiptur og standa steypuveggir enn að hluta. Innri hlutinn hefur hins vegar verið úr torfi og grjóti og er hruninn að nokkru leyti. Op er á fremri tóftinni til suðurs.

Hættumat: hætta vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

BO-207:003 tóft fjárhús

Um 90 m suðvestan við gamla bæinn (001) má enn sjá tóftir sem merktar eru á túnakort frá 1917.

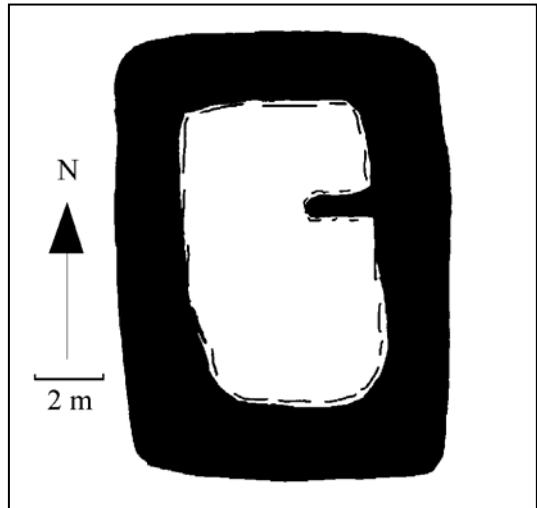
Efst í þýfðu túni og gengur túngarður frá norðvestur horni tóftarinnar.

Tóftin er um 12 X 10 m. Ekki er ljóst hvar inngangur var. Hún er alveg gróin og mikið er hrúnið inn í hana. Þegar staðið er inn í henni eru 1,6-1,7 m upp á yfirborðið. Grjóthleðslur sjást víða í tóftinni en eru þó fremur ógreinilegar nema í norðausturhorninu.

Hættumat: hætta vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

64°39.173N 21°24.249V

BO-207:004 Hveravað heimild um vað

64°39.758N 21°24.836V

"Á móts við stórt skarð fyrir neðan Tunguhver er vað á ánni, sem heitir Hveravað (Kvararvað og Kvararnes er nefnt í landamerkjabréfi 1884)." segir í örnefnalýsingu. Árfarveginum hefur á þessum stað verið breytt til að koma í veg fyrir að vatn rynni of heitt úr hvernum í ána. Merki vaðsins eru því ekki greinileg enda umhverfi gjörbreytt.

Grösugir bakkar eru beggja vegna árinna á þessum slóðum.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Kleppjársreykir

BO-207:005 Grafarbarð örnefni mógrafir

64°39.400N 21°24.789V

"Fyrir neðan við ána var nefnt Grafarbarð, og þar upp af hét Dýjakelda." segir í örnefnalýsingu. Ekki er vitað hvar Grafarbarðið er en jarðvegur í landi Kleppjársreykja fast við ána er mjög leirkenndur þannig að líklegt verður að teljast að mógrafirnar hafi verið nokkurn spöl sunnan við á. Það svæði er nú komið undir tún og merki mógrafanna sjást ekki. Sléttuð tún.

Hættumat: hætta vegna túnræktar

Heimildir: Ö-Kleppjársreykir, 1

BO-207:006 Dysið dys legstaður

64°39.108N 21°24.753V

"Dysið er grjóthrúga ofan við gamla veginn rétt við hann. Þar er talinn dysjaður Eyjólfur Kolgrímsson, er 1538 var þarna á ferð með Ögmundi biskupi. Hann rak sig í spjót af leikaraskap og var grafinn þarna." segir í örnefnalýsingu. "Ýmist var sagt Dysið eða Dysin - Jón [Ívarsson] sagði Dysin. Hún er út undir Hamramelum ofan við veginn." segir í athugasemdum við lýsinguna. Fast sunnan við gamla þjóðvegin sem lá sunnar og nær fjallshlíðinni en vegurinn gerir nú, er Dysin. Hún sést enn, um 40 m austan við merki.

Dysin er í vegarkantni á þýfðu svæði.

Mikið af því grjóti sem myndaði dysina var fjarlægð um eða fyrir 1990 en ekki eru menn á eitt sáttir um hver hafi verið þar að verki. Merki dysjarinnar eru þó enn greinileg og virðist hún um 5 X 5 m að stærð.

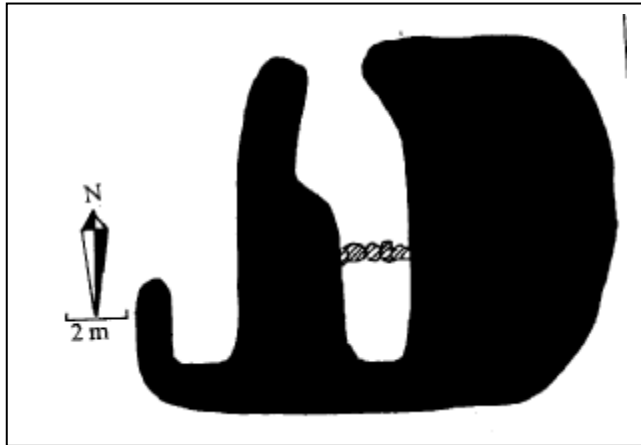
Hættumat: hætta vegna vegagerðar

Heimildir: Ö-Kleppjársreykir, 1; AV 1.

BO-207:007 Selhvammur tóft sel

64°38.803N 21°24.505V

"Utan við [Sund] er hvammur, sem heitir Selhvammur." segir í örnefnalýsingu. Selhvammur er rétt austan við merki, svotil beint fyrir ofan íbúðar- og gróðurhúsin Reit. Selið er um 1 km

ofan við þjóðveg, fast upp við klettabelti í hlíðinni.

Umhverfis er mýra- og móasvæði. Um 80 m vestan og örlítið neðar en selið er lítill lækur.

Selið er mjög ógreinilegt og að miklu leyti hlaupið í þúfur. Greinileg eru 2-3 hólf en ekki er ólíklegt að þau hafi verið fleiri enda er austurhluti tóftarinnar alveg hlaupinn í þúfur. Hún er um 14 m á lengd en 12 m á breidd. Op er á norðurhlíð. Dýpt tóftarinnar er 0,8-0,9 þar sem hún er mest.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Kleppjárnsreykir, 2

BO-207:008 Kleppjárnsreykjahver heimild um þvottalaug 64°39.261N 21°24.171V

"Aðalhverinn er sunnan við skólann og vestan við Snældubeinsstaði." - "Hverinn mun hafa verið nýttur áður fyrr bæði til þvotta og brauðgerðar." Hverinn er 30-40 m sunnan við íbúðarhúsið á Kleppjárnsreykjum sem gjarnan er nefnt "Læknahúsið" þar sem það var lengi læknisbústaður. Steypt þvottahús var sett 50-60 m austan við hverinn og stendur það enn.

Hverinn er enn notaður og í kringum hann eru steypar hellur o.þ.h.

Allt um kring er gróðursælt mosasvæði.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Tryggvi Þórðarson: Varmalindir, 39-41

BO-207:009 tóft óþekkt

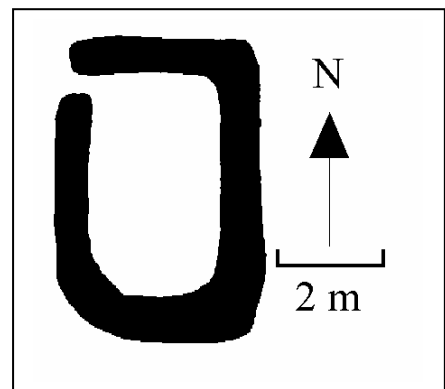
64°39.142N 21°24.274V

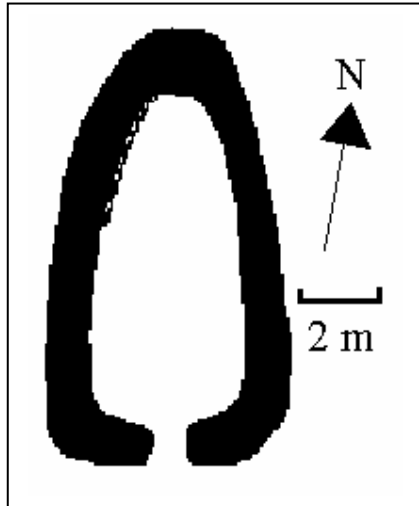
20-25 m suðvestan við suðvesturhorn 003 og tæpum 20 m sunnan við girðinguna sem girðir af gamla túnið á Kleppjárnsreykjum er tóft. Hún er um 5 m neðan við lítið klettabelti sem er í hlíðinni á þessum stað.

Umhverfis eru þýfðir hagar á um 20 m breiðu svæði, milli klettabeltisins og grófs vegaslóða sem er ofan við girðinguna.

Tóftin virðist einföld og er með op á vesturvegg nyrst. Hún er mest um 1 m á hæð en minnst um 0,3 m og er nokkuð hrunin.

Hættumat: hættu vegna ábúðar

BO-207:010 tóft útihús

64°39.230N 21°24.278V

Um 20 m austan við 002 og beint neðan við rafmagnslínustaur er þúst á lítilli hæð í túninu. Hún lítur út fyrir að vera alveg sigin og ógreinileg tóft útihúss.

Tóftin er í þýfðu túni.

Tóftin er um 10 X 5 m að stærð og skiptist í 2 hólf. Op er á suðurvegg tóftarinnar. Greina má stutta grjóthleðslu innarlega á vestur innvegg tóftarinnar.

Hættumat: hætta vegna ábúðar

BO-207:011 garðlag túngarður

64°39.203N 21°244.313V

Frá norðvesturhorni tóftarinnar 003 liggur túngarður til norðvesturs. Garðurinn er nokkuð greinilegur á um 120 m bili en verður eftir það ógreinilegri.

Garðurinn liggur að mestu yfir fremur rakt svæði sem þó hefur verið tún.

Garðurinn er mest 2,5 m á breidd en 0,3 m á hæð. Hann er alveg gróinn.

Hættumat: hætta vegna ábúðar

Heimildaskrá

Árb: Árbók hins íslenska fornleifafélags.

BB: Byggðir Borgarfjarðar II. Borgarfjarðarsýsla og Akranes, [án útgst] 1989.

Brynjúlfur Jónsson: “Ýmsar greinar.” Árbók 1910, 28-47.

Bsk: Biskupasögur gefnar út af Hinu íslenska bókmenntafélagi I, Kaupmannahöfn 1858.

DI: Íslenzkt fornbréfasafn I-XVI, Kaupmannahöfn/Reykjavík 1857-1976.

Fornleifaskrá. Skrá um friðlýstar fornleifar, Ágúst Ó. Georgsson tók saman, Reykjavík 1990.

FF: Frásögur um fornaldarleifar 1817-1823 I-II, Sveinbjörn Rafnsson bjó til prentunar, Reykjavík 1983.

GÓB: Guðmundur Ólafson: *Fridlysta fornlämningar i Borgarfjörðurs härad. Island*, Uppsala 1991.

ÍF: Íslenzk fornrit I- , Reykjavík 1933 - .

Jarðabréf frá 16. og 17. öld. Útdrættir, Gunnar F. Guðmundsson bjó til prentunar, Kaupmannahöfn 1993.

JÁM: Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín IV, Kaupmannahöfn 1925 og 1927; XIII. Fylgiskjöl, Reykjavík 1990.

Kaalund: Kaalund, Kristian: *Bidrag til en historisk-topografisk Beskrivelse af Island* I-II, Kjøbenhavn 1877-82.

Kristleifur Þorsteinsson: *Úr byggðum Borgarfjarðar* I-III, Reykjavík 1940-60.

Matthías Þórðarson: “Smávegis. Um nokkra staði og fornmenjar, er höf. Athugaði á skrásetningarferð um Borgarfjarðar- og Mýrasýslu í júlímánuði 1909.” Árbók 1909, 40-49.

Reise: Eggert Ólafsson: *Vice-Lavmand Eggert Olafsens og Land-Physici Biarne Poulsens Reise igiennem Island* I-II. Sorøe 1772.

Sigurður Vigfússon: “Rannsókn í Borgarfirði 1884.” Árbók 1884-85, 61-138.

Sigurður Vigfússon: “Rannsókn í Borgarfirði 1884. (Framhald).” Árbók 1886, 1-51.

SSB: Sýslu- og sóknalýsingar Hins íslenska bókmenntafélags, Hdrd. Lbs., ÍB 19 fol. e.

Sturl: *Sturlunga saga*, Reykjavík 1988.

Sýslulýsingar 1744-1749, Bjarni Guðnason gaf út, (Sögurit 28), Reykjavík 1957.

Tryggvi Þórðarson: *Varmalindir. Hvítársíða, Hálsasveit og innanverður Reykholtssdalur.*

Náttúruverndarkönnun, (Fjölrit Náttúruverndarráðs nr. 10), Reykjavík 1981.

Túnakort, Jarðadeild, Þjóðskjalasafn Íslands.

Ö-Bugaleiðin: Bugaleiðin, Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Bær: Bær í Borgarfirði, örnefnaskrá, Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Gróf AV: Gróf í Reykholtssdal, athugasemdir og viðbætur við örnefnaskrá, Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Kleppjárnarsreykir: Kleppjárnarsreykir í Reykholtssdal, örnefnaskrá, Örnefnastofnun Íslands.

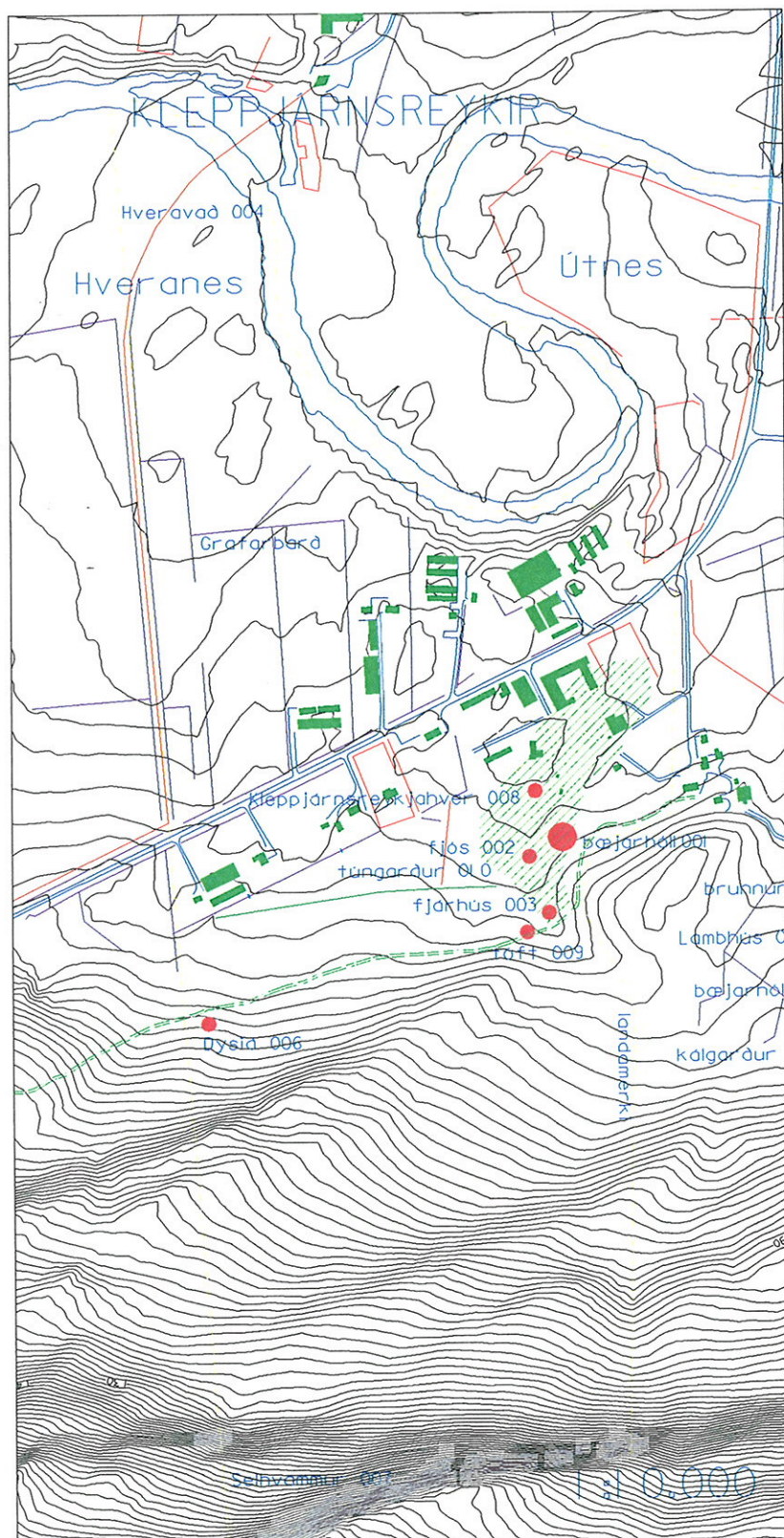
Ö-Kleppjárnarsreykir AV: Kleppjárnarsreykir í Reykholtssdal, athugasemdir og viðbætur við örnefnaskrá, Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Langholt: Langholt í Bæjarsveit, örnefnaskrá, Örnefnastofnun Íslands.

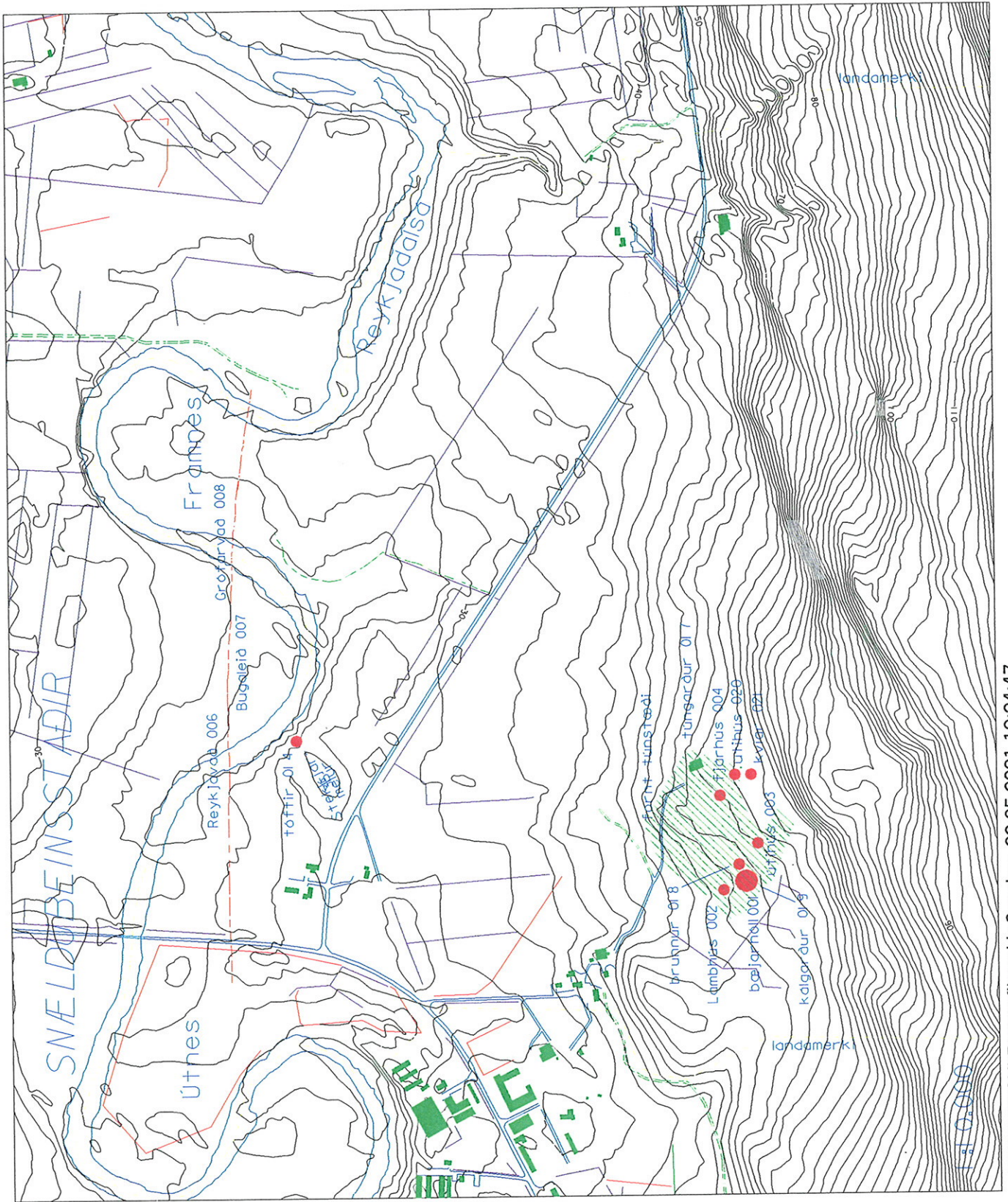
Ö-Langholt AV: Langholt í Bæjarsveit, athugasemdir og viðbætur við örnefnaskrá, Örnefnastofnun Íslands.

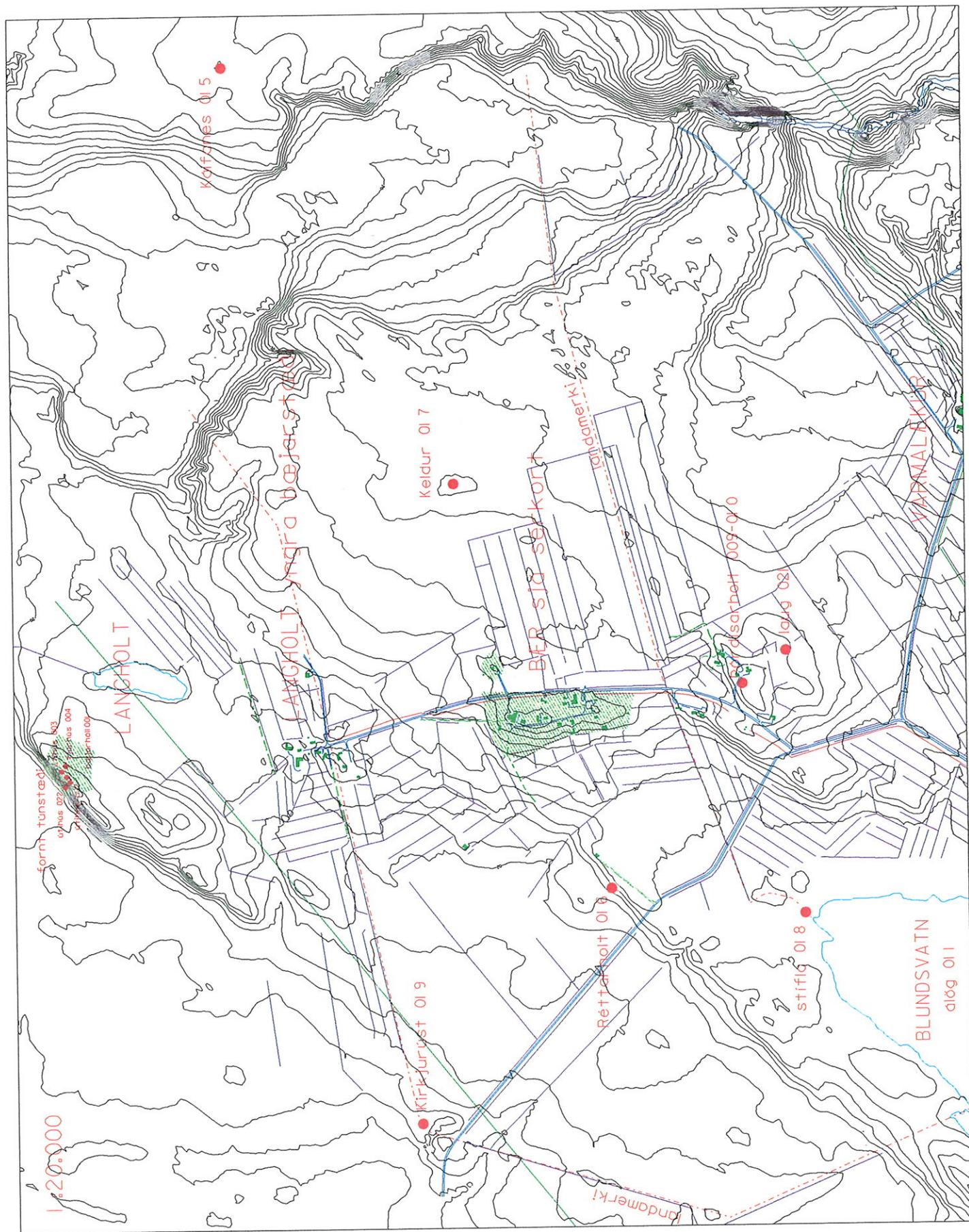
Ö-Snældubeinsstaðir AV: Snældubeinsstaðir í Reykholtssdal, athugasemdir og viðbætur við örnefnaskrá, Örnefnastofnun Íslands.

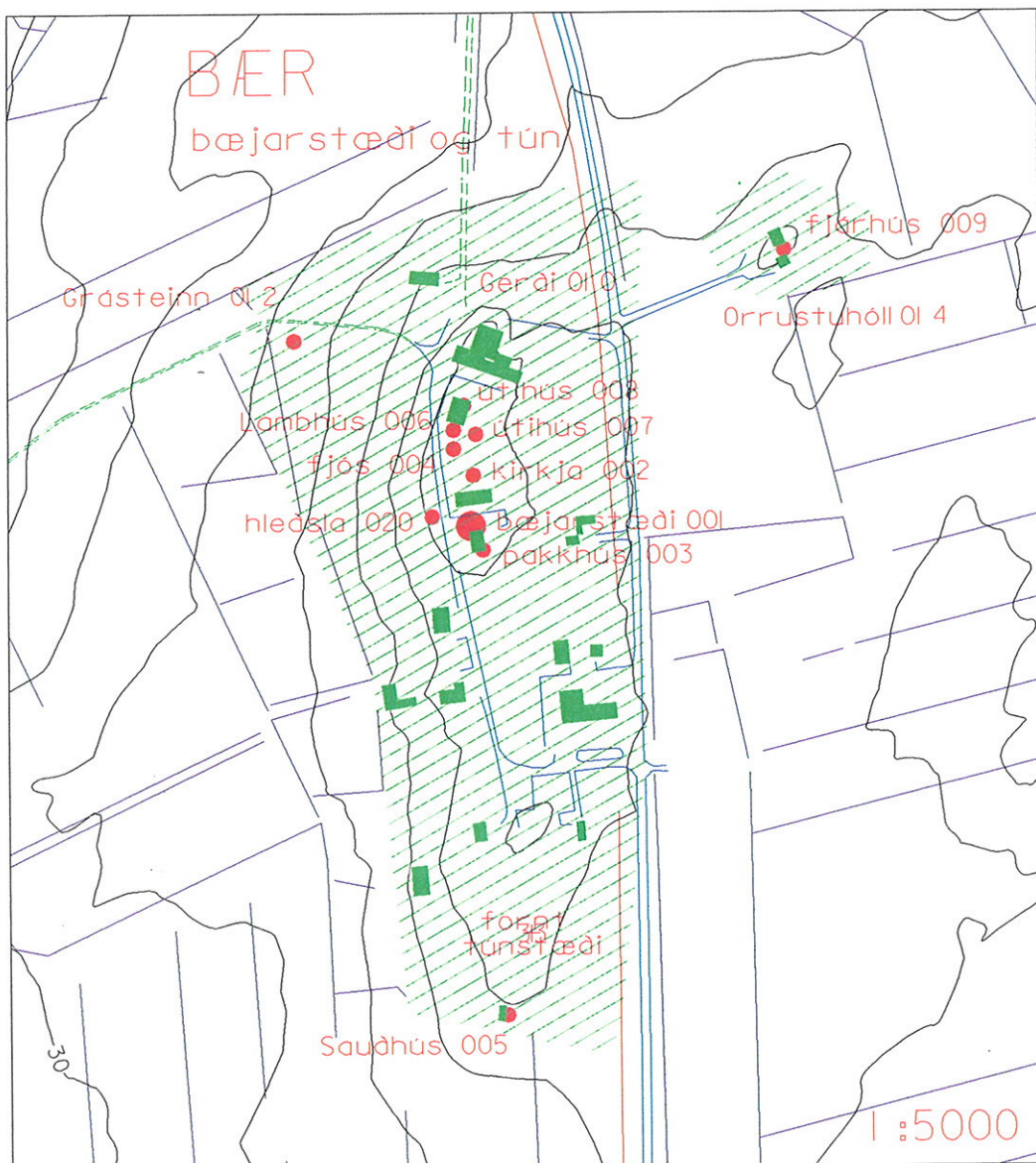
Ö-Varmalækur: Varmalækur í Bæjarsveit, örnefnaskrá, Örnefnastofnun Íslands.

...\NSKARDSH\Borgarfj\reykh-2m.dgn 22.05.2001 19:51:09

...\NSKARDSH\Borgarfj\baer-2m.dgn 24.05.2001 12:28:56